

Intr-o dimineata din toamna anului 1934, un comisionar mi-a adus o scrisoare destul de ciudata, adaugind ca asteapta raspunsul pe loc. Imi scria o doamna de al carei nume, Zerlendi, nu auzisem niciodata, invitandu-ma s-o vizitez, chiar in dupa-amiaza acele zile. Era o scrisoare foarte corecta, excesiv de politicoasa, asa cum se obisnuia pe vremea parintilor nostri cind o doamna se adresa unui necunoscut. "Am aflat ca v-ati intors din Orient, si cred ca v-ar interesa sa cercetati colectiile adunate de sotul meu" imi scria intre altele. Marturisesc ca ma interesau foarte putin, pe vremea aceea, cunostintele pe care eram invitat sa le fac pe temeiul acestui motiv: ca am vietuit citiva ani in Orient. Nu o singura data am fost nevoit sa renunt la o prietenie, care altminteri se dovedea agreabila intru totul, pentru ca nu acceptam sa povestesc platitudini despre "misterele Asiei", despre fahiri, miracole sau peripetii in jungla, amanunte senzationale pe care tovarasul sau tovarasa mea se astepta sa le comentez. Scrisoarea doamnei Zerlendi pomenea, insa, de niste colectii orientale, fara sa precizeze natura sau obirsia lor, si asta a fost de ajuns sa-mi deştepte curiozitatea.

Ma interesa, intr-adevar, viata acelor romani care se lasasera stapiniti de pasiunea pentru Orient. Ca sa fiu sincer, trebuie sa spun ca, multi ani inainte de intimplarea aceasta, descoperisem la unul din anticarii de pe cheiul Dimbovitei o lada intreaga cu carti despre China, carti care toate fusesera indelung studiate, adnotate si uneori chiar corectate cu creionul de cel care le cumparase, si a carui semnatura o regasisem pe pagina de garda a celor mai multe dintre ele: Radu C. Acest Radu C. nu fusese, insa un amator. Cartile lui, care se afla astazi in stapinirea mea, dovedeau ca intreprinsese un studiu serios si disciplinat al limbii chineze. Intr-adevar, adnotase cele sase volume de *Memoires historiques de Se-Ma Ts'ien*, in traducerea lui Edouard Chavannes, corectind toate greselile tipografice din textele chineze, cunostea clasicii chinezi in editiile lui Couvreur, era abonat la revista *T'oung Pao* si cumparase toate volumele din *Variétés sinologiques* care aparusera la Shanghai pina la inceputul razboiului. Omul acesta m-a interesat de cum i-am reconstituit o parte din biblioteca, desi nu i-am aflat multa vreme numele intreg. Anticarul cumparase mai multe sute de volume prin 1920, si in afara de citeva carti ilustrate, pe care le vinduse imediat, nu gasise amatori pentru aceasta colectie de texte si studii sinologice. Ma intrebam atunci: cine o fi fost romanul acela care se apucase cu atita seriozitate de limba chineza si de urma caruia n-a ramas nimic, nici macar numele intreg ? Ce pasiune obscura l-a purtat catre tarimul acela departat, de care nu voia totusi sa se apropie ca un amator, ci a carui limba voia s-o invete, a carui istorie se trudea sa o patrunda ? Va fi izbutit el sa ajunga vreodata in China, sau a pierit inainte de vreme, prin vreo vagauna a frontului ?

La unele din intrebarile pe care mi le puneam, nedumerit si melancolic, rasfoindu-i cartile, acolo, la anticarul de pe chei, aveam sa primesc raspuns mult mai tirziu. Un raspuns, de altfel, impletit el insusi in neasteptate taine. Dar aceasta e cu totul alta poveste, fara nici-o legatura cu intimplarile pe care incep a le scrie acum. Totusi, amintindu-mi de acest Radu C., si de alti citiva orientalisti sau amatori de lucruri orientale care au trait nestiuti de nimeni aici in Romania, m-am hotarit sa primesc invitatia doamnei necunoscute.

In aceeasi dupa-amiaza am fost in dreptul casei, pe strada S. Oprindu-ma in fata numarului 17, am recunoscut una din acele case pe linga care nu puteam niciodata trece fara sa nu incetinesc pasul si s-o spionez, dornic de a ghici ce se intimpla inapoia zidurilor imbatrinite, cine vietuieste acolo si luptindu-se cu ce destin. Strada S, este chiar in centrul Bucurestilor, foarte aproape de Calea Victoriei. Prin ce miracol a izbutit sa ramina neatinsa casa boiereasca de la numarul 17, cu

grilaj de fier, cu pietris in curte, cu salcimi si castani crescuti in voie, strivind sub umbra lor o parte din fatada ? Poarta se deschidea greu, si te intimpina, printre brazde cu flori bogate de toamna, un bazin in care apa se uscasa de mult, si doi pitici cu capetele decolorate. Era, parca, un alt vazduh aici. O lume care se stinsese cu incetul in celelalte cartiere mindre ale capitalei si se care pastrase aici cuviincioasa, fara agonia decrepitudinii si a mizeriei. Era o casa boiereasca de pe vremuri, bine pastrata. Doar umezeala arborilor vestejise prea de timpuriu fatada. Intrarea principala era aparata, cum se obisnuia acum patruzeci de ani, de un evantaliu de sticla brumata. Citeva trepte de piatra, inverzite de muschi si purtind pe laturi mari ghivece cu flori, duceau la o marchiza cu geamurile de sus colorate. In dreptul soneriei nu era nici o carte de vizita.

Eram asteptat. O jupineasa batrina, schiopatind, mi-a deschis indata si m-a poftit intr-un salon imens. De-abia am avut timp sa-mi arunc ochii pe mobilele si tablurile care ma inconjurau, cind, dinapoia unei usi de stejar, a aparut d-na Zerlendi. Era o femeie care trecuse de cincizeci de ani, dar pe care anevoie ai fi putut-o uita daca ai fi intilnit-o macar o singura data. Nu imbatrinea ca toata lumea aceasta doamna. Sau, poate, imbatrinea asemenea femeilor din alte veacuri; intelegind, intr-un chip tainic, ca prin moarte se va apropia de marea iluminare a tuturor intelesurilor, iar nu de sfirsitul unei vietii pamintene, de uscarea treptata a carni si topirea ei definitiva in pamint. Totdeauna am impartit oamenii in doua categorii: cei care concep moartea ca un sfirsit al vietii si al trupului si cei care si-o infatiseaza ca un inceput al unei noi existente spirituale. Si nu incerc sa judec un om pe care-l intilnesc decit dupa ce aflu credinta lui sincera asupra mortii. Cea mai mare inteligenta si cel mai turburator farmec ma pot, altminteri pacali.

D-na Zerlendi se aseza intr-un fotoliu si-mi arata, cu un gest in care nu recunosteam obisnuita familiaritate a femeilor de o anumita virsta, un scaun de lemn cu speteaza inalta.

- Va multumesc ca ati venit, vorbi ea. Sotul meu ar fi fost incintat sa va cunoasca. Iubea si el, poate mai mult decit i-ar fi incuviintat meseria lui de medic, India...

Ma pregatisem sa ascult o lunga poveste, bucurindu-ma ca, in acest timp, voi putea privi cu atentie care sa nu supere figura atit de ciudata a d-nei Zerlendi. Dar gazda mea se opri citeva clipe, apoi mai intreba, plecindu-si putin fruntea spre mine:

- Cunoasteti viata si scrierile doctorului Johann Honigberger ? Sotul meu s-a indragostit de India prin cartile acestui doctor sas din Brasov. Mostenise si el, probabil, interesul pentru istorie, caci istoria a fost pasiunea intregii familii, dar a inceput sa se ocupe de India cind a desoperit lucrarile doctorului Honigberger. De fapt, citiva ani a tot strins material si a inceput chiar o monografie asupra acestui doctor sas. Era el insusi medic si credea ca poate scrie o asemenea lucrare.

Marturisesc ca stiam foarte putin, atunci, despre dr. Johann Honigberger. Imi aminteam ca citisem, cu multi ani inainte, cartea lui principala, *Thirty-five years in the East*, intr-o traducere engleza, singura care imi fusese accesibila la Calcutta. Ma ocupam, pe vremea aceea, de filozofia si tehnicile Yoga si cercetasem cartea lui Honigberger mai ales pentru amanuntele asupra acestor practici oculte pe care, pare-se, doctorul le cunoscuse indeaproape. Cum cartea sa aparuse, insa pe la mijlocul veacului trecut, suspectam pe autor de oarecare lipsa de spirit critic. Nu stiam, insa, ca doctorul acesta, care se bucurase de mare faima in orientalism, descindea dintr-o familie de vechi brasoveni. Or, acum, tocmai amanuntul acesta ma interesa.

- Sotul meu a purtat o intensa corespondenta cu feluriti medici si savanti care il cunoscusera pe Honigberger, caci desi acesta murise in 1869, la Brasov, intors de curind din ultima sa calatorie in India, mai traiau inca destui oameni care-l intilnisera. Unul din copiii lui ajunsese magistrat la

Iasi; era nascut din prima casatorie a doctorului, dar sotul meu nu a apucat sa-l cunoasca, desi a facut dese calatorii la Iasi, ca sa dea de urma unor hirtii ...

Fara voia mea, incepui sa zimbesc. Ma uimea precizia amanuntelor biografiei lui Honigberger pe care le cunostea d-na Zerlendi. Probabil ca mi-a ghicit gindul, caci adauga:

- Lucrurile acestea il interesau atit dde mult pe el, incit mi s-au intiparit pentru totdeauna in minte. Lucrurile acestea si altele multe ...

Tacu, deodata, ginditoare. Am avut mai tirziu prilejul sa ma conving cit de multe si de precise lucruri stia d-na Zerlendi depre doctorul Honigberger. O seara intreaga mi-a povestit numai despre prima lui sedere in India, dupa ce petrecuse vreo patru ani in Asia Mica, un an in Egipt si sapte ani in Siria. Era usor de inteles ca d-na Zerlendi cercetase in mai multe rinduri cartile si manuscrisele sotului ei, ca si cum ar fi nutrit cindva dorinta de a duce ea la bun sfirsit lucrarea intrerupta de el.

Adevarul este ca anevoie te puteai sustrage farmecului misterios al acestui doctor sas, doctor prin buna lui hotarire, caci nu avusese, oficial, decit o diploma de farmacist. Honigberger isi petrecuse mai mult de jumatate din lunga lui viata in Orient. Ajunsese intr-un rind medicul Curtii, farmacistul, directorul Arsenalului si amiralul maharajahului Ranjit-Singh din Lahore. De mai multe ori a adunat averi considerabile si le-a pierdut. Aventurier de mare clasa, Honigberger nu fusese niciodata, totusi, sarlatan. Era un om cultivat in foarte multe stiinte, profane si oculte, si colectiile sale etnografice, botanice, numismatice si artistice au imbogatit multe muzee ilustre. Usor de inteles de ce doctorul Zerlendi, pasionat cum era de trecutul neamului nostru si de istoria medicinei, si-a inchinat atitia ani din viata reconstituirii si descifrarii adevaratei biografii a doctorului Honigberger.

- Caci el ajunsese de timpuriu la concluzia, imi marturisea odata d-na Zerlendi, ca viata lui Honigberger ascunde foarte multe taine, cu toate cartile care s-au scris asupra lui. Bunaora, nu-si putea explica ultima lui calatorie in India, in 1868, cind de-abia isi mai ducea zilele, grav bolnav cum se intorsese dintr-o expeditie in Africa tropicala. De ce s-a mai intors Honigberger in India, zdrobit cum era, si de ce a murit indata ce a pus piciorul in Brasov ? se intreba adesea sotul meu. De asemenea, asa-numitele cercetari botanice ale doctorului in Kashmir, facute cu mult inainte, i se pareau suspecte. El avea motive sa creada ca, in realitate, Honigberger nu fusese numai in Kashmir, ci trecuse in Tibet, sau, in orice caz, cercetase stiinta farmacopeii oculte intr-una din acele minastiri din Himalaya, si ca anchetele botanice fusesera numai un pretext. "Oricum, astea le poti judeca mai bine d-ta", adaugase d-na Zerlendi.

Trebuie sa marturisesc ca, dupa ce imi trecusera pe sub ochi cartile si documentele referitoare la Honigberger, adunate cu atita grija de sotul d-nei Zerlendi, am inceput sa ma conving si eu ca existenta doctorului sas e invaluita in mistere. Dar tot ce a urmat primei mele vizite in casa din strada S. a intrecut cu mult taina lui Honigberger.

- M-am gindit atunci, reincepu d-na Zerlendi dupa o lunga pauza, ca ar fi pacat ca toata munca aceasta sa se risipeasca. Am auzit vorbindu-se despre d-voastra si v-am citit unele lucrari, mai ales cele referitoare la India si filozofia indiana. Nu pot spune ca le-am inteles pe de-a-ntregul, dar am inteles un lucru: ca ma pot adresa cu incredere d-voastra ...

Am incercat sa marturisesc ca sunt magulit, etc., dar d-na Zerlendi continua pe acelasi ton:

- Sunt foarte multi ani de cind in casaa aceasta nu intra aproape nimeni. Doar citiva prieteni, care nu au pregatirea speciala pe care si-o dobindise sotul meu. Asa ca biroul si biblioteca lui au

ramas, din 1910, neschimbate. Am lipsit si eu multa vreme din tara, iar de cind m-am intors m-am ferit sa amintesc prea insistent de numele sotului meu. Colegii lui, medici, il socoteau pe vremea aceea maniac. Biblioteca pe care am sa v-o arat acum n-a vazut-o, dintre cei care ar fi putut-o judeca, decit o singura persoana: Bucura Dumbrava. I-am scris, cum v-am scris si d-voastra, ca am o bogata colectie orientala, si a venit, dar dupa citeva lungi aminari. Cred ca a interesat-o foarte mult. Imi spunea ca a gasit aici carti pe care le ceruse cindva de la British Museum. Dar n-a avut timp sa o cerceteze pe-ndelete. Si-a insemnat cite ceva si a fagaduit sa revina dupa intoarcerea sa din India. Dupa cum stiti, poate, se ducea la un congres teozof in India. Dar n-a mai apucat sa puna piciorul pe pamint roamnesc. La Port-Said a murit ...

Nu stiu daca d-na Zerlendi dadea vreun tilc secret acestei morti in pragul reintoarcerii. A tacut iarasi, privindu-ma cu o deosebita atentie. Simteam ca trebuie sa spun si eu ceva, si i-am spus ca misterul este atit de activ in mintea noastra, incit nici macar nu e nevoie sa-l cautam atit de departe, la Adyar sau la Port-Said, bunaoara. D-na Zerlendi nu mi-a raspuns. S-a ridicat din fotoliu si m-a invitat s-o intovarasesc in biblioteca. Traversind salonul, am intrebat-o daca sotul ei fusese cindva in India.

- Greu de spus, sopti ea sovaitoare, inncercind totusi sa zimbeasca.

2

Am vazut multe biblioteci de oameni bogati si carturari, dar nici una nu mi-a furat inima ca aceea din strada S. Cind s-a deschis usa masiva de stejar, am ramas inmarmurit in prag. Era una din acele odai uriase, care se intilnesc rar chiar si in cele mai bogate case din veacul trecut. Ferestre mari dadeau spre gradina din spatele casei. Perdelele fusesera trase putin inaintea noastra, si lumina clara a amurgului de toamna facea si mai solemna atmosfera acestei sali cu tavanul inalt, tapisata in cea mai buna parte cu carti. O galerie de lemn inconjura o buna parte din biblioteca. Erau poate treizeci de mii de volume, majoritatea legate in piele, din cele mai diverse ramuri ale culturii: medicina, istorie, religie, calatorii, ocultism, indianistica. D-na Zerlendi m-a indreptat direct catre rafturile in care fusesera adunate exclusiv cartile in legatura cu India. Rareori am intilnit intr-o colectie particulara carti atit de pretioase si intr-un numar atit de mare. Numai tirziu, dupa ce am petrecut o dupa-amiaza intrega in fata rafturilor acelor fara numar, mi-am dat seama cu adevarat ce comori se adaposteau acolo. Erau sute de volume de calatorii in India, de la Marco Polo si Tavernier, pina la Pierre Loti si Jacolliot. Se vedea bine ca d-rul Zerlendi aduna orice fel de carte ce se tiparea asupra Indiei, caci numai asa imi explic prezenta si a anumitor scriitori farsori, cum era de pilda Louis Jaccoliot. Erau, apoi colectiile intregi din Journal Asiatique si Journal of the Royal Asiatic Society de la Londra, ca sa nu mai mentionez actele atitor academii, sute de memorii savante asupra limbilor, literaturilor si religiilor din India. Tot ce se publicase de seama in secolul trecut in domeniul indianismului se afla acolo, de la marele dictionar petersburghez pina la editiile de texte sanscrite aparute la Calcutta sau Benares. Marea mea surpriza au fost volumele de texte sanscrite.

- A inceput sa studieze limba sanscritaa in 1901, lamuri d-na Zerlendi mirarea mea, si a invatat-o temeinic, atit cit se poate invata departe de centrele vii ale limbii ...

Intr-adevar, se aflau acolo nu numai carti elementare, sau texte pe care le cumpara un amator, ci carti pe care nu si le putea comanda decit un om care a patruns temeinic secretele limbii sanscrite. Am intilnit, bunaoara, comentarii dificile ca Siddinta Kaumudi, care dovedeau interesul pentru nuantele gramaticii sanscrite; sau enormul tratat al lui Medhaditi asupra legilor lui Manu; sau acele subcomentarii spinoase la textele vedantine, care se tiparesc in prezele din

Allahabad si Benares; sau numeroase carti asupra ritualurilor indiene. Indeosebi m-a izbit prezenta volumelor de medicina indiana si a tratatelor de mistica si ascetism. Stiam, din limitata mea experienta, cit de profunde si de dificile sunt asemenea texte, care nu se pot intelege fara un comentariu laborios, si adesea sunt numai pe jumătate intelese daca nu sunt explicate oral, de un invatator.

Intorsei, uluit, privirile catre d-na Zerlendi. Intrasem in biblioteca emotionat, banuind ca am sa intilnesc o bogata arhiva asupra vietii si operei doctorului Honigberger, si descopeream o biblioteca de savant indianist, care, prin imensitatea si varietatea ei, ar fi facut gelos pe un Roth, Jacobi sau Sylvain Lévi.

- A ajuns aici plecind de la Honigbergeer, ma lamuri d-na Zerlendi, intelegindu-mi gindurile si aratindu-mi un alt colt al bibliotecii, unde curind aveam sa intimpin cartile si documentele in legatura cu doctorul sas.

- Dar cind a avut timp sa adune atitea carti, si cum de le-a cercetat pe toate ? exclamai eu, la fel de uluit.

- O buna parte le-a mostenit din familie, cartile de istorie indeosebi, adauga ea. Restul le-a cumparat singur, mai ales in ultimii opt ani. A vindut citeva mosii ...

Rosti ultimile cuvinte zimbind, dar fara nici cea mai mica parere de rau.

- Il cunosteau toti anticarii din Lipscca, Paris si Londra, continua ea. Si se pricepea sa cumpere, e drept. Cumpara uneori biblioteci intregi, de la familiile orientalistilor decedati. Dar, evident, n-a avut timp sa le citeasca pe toate, desi in ultimii ani veghea aproape toata noaptea; doar daca dormea doua-trei ceasuri.

- Asta i-o fi zdruncinat sanatatea, spusei eu.

- Nu, dimpotriva, raspunse d-na Zerlendi. Avea o putere de munca uriasa. Si ducea si un fel de regim special; nu minca deloc carne, nu fuma, nu bea alcool, ceai, cafea ...

Parca ar fi vrut sa mai adauge ceva, dar se intrerupse brusc si ma invita catre celalalt capat al bibliotecii, unde se afla "coltul Honigberger". Erau toate cartile doctorului sas si foarte multe din lucrarile care se publicasera asupra vietii lui prodigioase. Intr-un colt, o reproducere dupa gravura lui Mahlkneht, celebra gravura care-l infatisea pe Honigberger in costumul de sfetnic al lui Ranjit-Singh. In cartioane, d-rul Zerlendi adunase nenumarate scrisori de la Honigberger catre invatatii timpului sau, copii dupa portrete si gravuri ale familiei si contemporanilor sai, harti pe care reconstituise itinerariul tuturor calatoriilor lui Honigberger in Asia si Africa. Rasfoiam melancolic toate documentele acestea, de a caror valoare aveam sa-mi dau mai tirziu seama, mirindu-ma ca un asemenea om a putut trai in orasul nostru numai cu un sfert de veac in urma, fara ca cineva sa-i fi banuit comoara pe care o adusese.

- Si de ce n-a scris cartea asupra lui Honigberger ? intrebai eu.

- Incepuse sa o redacteze, vorbi d-na ZZerlendi dupa o lunga sovaire, dar a intrerupt-o brusc, fara ca sa-mi marturiseasca vreodata adevaratul motiv. Cum v-am spus, a purtat o corespondenta considerabila, cautind informatii si documente inedite. Prin 1906, cu prilejul Expozitiei, a cunoscut pe un prieten al lui Constantin Honigberger, fiul doctorului din prima sa casatorie, care detinea citeva scrisori si mai multe hirtii, ajunse oarecum intimplator in pastrarea sa. In aceeasi toamna sotul meu s-a dus la Iasi, de unde s-a intors destul de turburat. Nu cred ca dobindise chiar originalele, dar isi luase copii dupa toate documentele acelea. Fapt este ca, de atunci, a intrerupt redactarea operei lui, si interesul i-a fost din ce in ce mai puternic concentrat asupra filozofiei indiene. Cu timpul, Honigberger a cazut definitiv, si in anii care au urmat sotul meu s-a dedicat cu exclusivitate studiului limbii sanscrite ...

Zimbind, imi arata peretele bibliotecii in fata caruia ma oprisem la inceput cu atita uimire.

- Si nu v-a marturisit niciodata ce l-aa facut sa paraseasca rodul unei munci atat de pasionate si al atitor ani ? intrebai eu.

- Mi-a dat mai mult sa inteleg, incepu d-na Zerlendi, caci de la intoarcerea lui de la Iasi se facuse mai tacut. Mi-a spus odata ca e obligatoriu pentru el sa cunoasca temeinic filozofia indiana si ocultismul, ca sa inteleaga o anumita parte din viata lui Honigberger, care ramasese pina atunci obscura, inecata in legenda. In timpul cind se apucase de limba sanscrita, a inceput sa se intereseze de ocultism. Dar acesta este un episod pe care-l cunosc destul de vag, pentru ca sotul meu nu mi-a vorbit niciodata despre ultima lui pasiune. Am banuit mai mult cit de aprig il interesau studiile acestea dupa cartile pe care le comanda neincetat. Va puteti convinge de altfel singur, adauga d-na Zerlendi, indemnindu-ma catre alta portiune a bibliotecii.

Anevoie pot spune ca surpriza mea a fost, aici mai mare. Tot ce-mi marturisise d-na Zerlendi de la intrarea in biblioteca, tot ce vazusem pina atunci alcatuiau atitea surprize si nutreau nedumeririle mele cu atita putere, incit am cercetat noile rafturi mut, coplezit de mirare si admiratie. Se vedea de la cea dintai privire ca doctorul debutase fericit in colectia sa de carti oculte. Lipseau acele lucrari de vulgarizare, pe care mai ales libraria franceza le risipea pe piata la sfirsitul veacului trecut. Lipseau chiar majoritatea cartilor teozofiste, cele mai multe mediocre si echivoce. Doar citeva din cartile lui Leadbeater si Annie Besant, impreuna cu opera completa a d-nei Blavatsky, pe care m-am convins, cu alt prilej, ca d-rul Zerlendi o citise cu deosebita atentie. In schimb, afara de Fabre d'Oliver si Rudolf Steiner, afara de Stansilas de Guaita si Hartmann, biblioteca era extrem de bogata in clasicii ocultismului, ermetismului si teozofiei traditionale. Editii vechi din Swedenborg, Paracelsus, Cornelius Agrippa, Bohme, Della Riviera, Pernety se aflau alaturi de operele atribuite lui Pitagora, textele ermetice, colectiile alchimistilor celebri, atit in tipariturile vechi ale lui Salmon si Manget, cit si in editia moderna a lui Berthelot. Nu lipseau nici cartile uitate de fiziognomie, astrologie si chiromantie.

Mai tirziu, cind am avut prilejul sa cercetez pe indelete rafturile acestea, am descoperit opere extrem de rare, cum era bunaoara *De aquae vitae simplici et composito*, a lui Arnaud de Villeneuve, sau apocrifele crestine, de pilda acel Adam si Eva, pe urmele caruia umblase atita timp Strindberg. S-ar fi spus ca un gind sigur si o tinta precisa indemnaseră pe d-rul Zerlendi la adunarea acestei biblioteci oculte. Dupa cum mi-am dat seama treptat, nu lipsea nici un autor important, nici o carte de seama. Fara indoiala ca doctorul nu urmarise numai o informatie de mintuiala, ca sa-si asimileze punctele esentiale ale doctrinei si terminologia ocultista, pentru a putea vorbi cu oarecare competenta in biografia lui Honigberger, pe care o pregatea. Cartile lui imi dovedeau ca voise el insusi sa se convinga de adevarul pastrat atit de bine ascuns in traditia ermetica. Altminteri, ar fi fost inutil sa citeasca pe Agrippa vin Nettscheum si Bibliotheca Chemica Curiosa.

Si tocmai acest viu interes al doctorului pentru ocultism, la care se adauga pasiunea lui pentru filozofia indiana si indeosebi pentru scolile secrete din India, ma facusera extrem de curios. Mai ales ca d-na Zerlendi lasase sa se inteleaga ca aceasta noua si ultima pasiune a sotului ei se dezlantauise in urma vizitei la Iasi.

- Probabil ca nu s-a marginit numai la lecturi ocultiste, spusei eu. Fara indoiala ca domnul doctor a incercat si o anumita practica.

- Banuiesc si eu acelasi lucru, spuse d-na Zerlendi dupa citeva clipe de ezitare. Mie nu mi-a marturisit niciodata nimic. Dar ultimii ani i-a petrecut aproape tot timpul in acest birou sau singur la una din mosiile noastre din Oltenia. Cum va spuneam, nu dadea niciodata semne de

oboseala, cu tot regimul sau aproape ascetic. Dimpotriva, as putea afirma chiar ca se simtea mai bine ca inainte ...

Si cu toate acestea a murit, imi spuneam eu, ascultind lamuririle atat de sfoase ale d-nei Zerlendi. Se facuse aproape intuneric in odaie, si gazda o strabatu cu pasi moi ca sa aprinda luminile. Doua policandre uriase, de care atirnau nenumarate virfuri de sageti de cristal, inundara cu o lumina artificiala, prea puternica, biblioteca. Nu ma induram sa plec, si ramasesem in fata rafturilor cu carti de ocultism, sovaitor. D-na Zerlendi se apropie iarasi de mine, dupa ce inchise una din ferestre - cea care daddea intr-un balcon de piatra - si trasese o draperie de catifea verde-auriu.

- Acum, ca ati vazut despre ce colectii e vorba, incepu ea, va pot marturisi gindul meu intreg. Sunt ani de zile de cind ma intreb daca nu port si eu o vina fata de tot rodul muncii sotului meu, fata de aceste sertare pline cu hirtii si scrisori adunate in timpul cind era preocupat de biografia lui Honigberger. Nu stiu cu precizie ce-si propusese el sa studieze in ultimii ani, dar cercetarile pe care le intreprinsese tot din nevoia de a-l intelege mai bine pe Honigberger pornisera. Cind am auzit vorbindu-se de d-voastra ca ati petrecut atitia ani in India studiind filozofile si religiile de acolo, mi-am spus ca poate d-voastra stiti ceea ce sotul meu isi propusese sa invete, si ca viata lui Honigberger nu va prezenta, pentru d-voastra, secrete. Munca aceasta nu va fi fost zadarnica, adauga d-na Zerlendi ridicindu-si bratul catre "coltul Honigberger". Poate ati gasi interesant de scris viata doctorului sas, pe care sotul meu n-a putut sa o sfirseasca. As muri impacata, continua ea, stiind ca materialele sotului meu au folosit cuiva si ca biografia pe care o visa el va vedea lumina zilei.

Nu stiam ce sa raspund. Niciodata nu ma angajasem, pina acum intr-o lucrare comandata dintr-un domeniu care nu-mi era familiar. Cam toate cartile pe care le-am scris le-am compus in graba, silit de nevoile vietii, dar totdeauna am scris dupa propria mea alegere, fie ca incepeam un roman sau un tratat filozofic. Simteam insa, ca sovaiala mea nu se poate prelungi la nesfirsit.

- Doamna, am inceput eu, sint magulit dde increderea pe care mi-o aratati, si va marturisesc sincer ca sint fericit numai la gindul ca voi putea reveni in aceasta biblioteca fara a va stingheri. Nu stiu insa daca voi fi in stare vreodata sa duc la bun sfirsit ceea ce a inceput sotul d-voastra. In primul rind, nu sint medic si nu cunosc istoria medicinei din secolul XIX. Apoi, o seama de lucruri care ii erau familiare sotului d-voastra mie imi sint de-a dreptul straine. Dar va pot fagadui un lucru : ca biografia lui Honigberger va fi scrisa si se va tipari. As putea cauta o colaborare din partea unuia competent in tot ce priveste medicina si istoria secolului XIX.

- La lucrul acesta m-am gindit si eu, sspuse d-na Zerlendi. Dar importanta nu e partea medicala - pentru asta se gasesc oricind colaboratori emeriti - ci partea orientalistica a biografiei. Daca n-as fi stiut cit de mult dorea sotul meu ca viata si opera lui Honigberger sa fie scrisa si de un romin - caci biografii alcatuite de straini sint destule - m-as fi adresat unui specialist din Anglia sau Germania, unde Honigberger e indeosebi cunoscut. Se opri brusc si, dupa o tacere de citeva clipe, ridica privirile si ma privi in ochi. Si apoi, va marturisesc, mai e un lucru care poate vi s-ar parea prea personal: dorinta de a vedea scriindu-se biografia aceasta linga mine. Sint anumite episoade destul de obscure din viata acestui om, veti vedea, si nutresc mereu speranta ca cineva mi le va lamuri intr-o zi ...

documentele adunate, clasate si adnotate de doctor. Am revenit in casa din strada S. peste citeva zile, si de atunci petreceam cel putin trei dupa-amiezi pe saptamina in biblioteca. Toamna se prelungea nespus de frumoasa si calda. Veneam aproape de ceasul patru si ramineam pina seara tirziu. D-na Zerlendi ma intimpina uneori chiar in salon. De obicei, inasa, ne intilneam in biblioteca, unde intra mult timp dupa ce eu ma asezasem la lucru, pasind cu aceeasi gratie discreta pina aproape de biroul meu si intinzindu-mi aceeaasi mina neobisnuit de palida, iesind dintr-o mineca de matase neagra. Indata dupa ea venea jupineasa batrina cu tablaua cu dulceata si cafele. D-na Zerlendi nu lipsea niciodata cind mi se servea cafeaua. Isi spunea, fara indoiala, ca prezenta ei nu ma putea stinjeni in acel ragaz cind, lasind deschisa mapa cu manuscrise din fata mea, intrerupeam pentru citva timp lucrul.

- Cum merge ? ma intreba intotdeauna. CCredeti ca ati putea face ceva cu hirtiile sotului meu ?

Lucrurile mergeau, totusi, destul de incet. Poate si din vina mea, pentru ca nu ma multumisem sa cercetez numai arhiva Honigberger, ci, paralel cu inventarierea ei, incercam sa patrund si in nenumaratele rafturi cu carti indianiste si ocultiste, operatie care ma pasiona si care imi rapea destul timp. Dupa a patra vizita in casa din strada S., izbutisem sa-mi dau seama de cit redactase doctorul din biografia lui Honigberger. Manuscrisul definitiv se intrerupea o data cu reintoarcerea lui Honigberger la Alep, prin 1822, unde doctorul sas introdusese noile metode de vaccinare, dar se mai aflau citeva capitole, in ciorna, asupra celor sapte ani petrecuti de el in Siria. Toate acestea abia daca alcatuiau un sfert din biografia propriu-zisa, caci Honigberger incepea sa fie interesant de-abia dupa ce ajunsese la Curtea lui Ranjit-Singh. Despre celelalte epoci din viata doctorului aventurier n-am gasit decit material documentar, clasat cu grija in cartoane ordonate cronologic. Pe fiecare carton fusesera insemnate datele, localitatile si numarul de marturii respective. Uneori, in dreptul unui an, se aflau semne de intrebare sau trimiteri la un alt dosar al pieselor apocrife. Pentru ca d-rul Zerlendi ajunsese la concluzia - marturisita intr-o nota a primului capitol - ca multe afirmatii ale lui Honigberger, acceptate de biografii sai contemporani, se intemeiau pe date false sau pe documente falsificate cu buna-stiinta mai tirziu. Ce interes avusese Honigberger sa mistifice o existenta care fusese intr-adevar fabuloasa, desfasurata sub semnul misterului si aventurii, nu prea intelegeam.

- N-ati ajuns inca la Tainele de care iimi vorbea sotul meu ? ma intreba odata d-na Zerlendi.

Imi era greu sa raspund. Banuiam ce fel de lamuriri asteapta batrina doamna din partea mea, si nu stiam daca am sa i le pot vreodata destainui. Cazurile de "moarte aparenta", de transa yoginica, de levitatiune, incombustibilitate sau invizibilitate la care se referea Honigberger si pe care doctorul Zerlendi le studiasa indeosebi erau foarte dificil de explicat cuiva care nu intelege teoretic posibilitatea lor de realizare. Iar in ceea ce priveste calatoriile misterioase ale lui Honigberger in Kashmir si Tibet, cercetarile sale de farmacologie magica, eventuala lui participare la anumite ceremonii initiatice ale sectei Vallabhacharya nu eram nici eu lamurit. Doctorul Zerlendi, daca aflase ceva precis asupra acestor episoade obscure, nu le insemnase in cartoanele biografiei sale.

- Taine intilnesc la tot pasul, spundeaam eu evaziv. Nu m-am deprins inca a le deslusi ...

D-na Zerlendi raminea linga mine, cu privirile pierdute citeva clipe, apoi se reculegea treptat si parasea biblioteca cu pasii ei melancolici. Cind intirzia mai mult de vorba, ma intreba despre calatoriile mele in India; indeosebi o interesau amanuntele despre minastirile himalayne pe care le cunoscusem, lucruri despre care nu prea vorbesc bucuros. Niciodata nu mi-a marturisit ceva despre viata ei, despre familia lor. Niciodata n-am aflat numele prietenilor ei, la care se referea uneori.

Tot ce-am descoperit in urma a fost intimplator. Venisem odata, trei saptamini dupa prima mea vizita, ceva mai devreme decit de obicei. Ploua in ziua aceea, o ploaie trista de toamna, si jupineasa batrina mi-a deschis cu oarecare intirziere. D-na Zerlendi era suferinda, mi-a spus. Totusi, eu pu-team intra; facuse chiar focul in camin. Am intrat cu sfiala. Biblioteca parca se schimbase, in lumina mucedu a ploii de toamna. Caminul nu izbutea sa incalzeasca odaia aceasta uriasa. M-am apucat totusi de lucru cu inversunare. Mi se parea ca d-na Zerlendi si-ar simti alinate suferintele stiindu-ma ca lucrez intr-o odaie vecina, si ca, poate, intr-o zi destul de apropiata, ii voi putea lamuri unele din "tainele" pe care le scormonise sotul ei.

Jumatate de ceas dupa venirea mea, usa de la biblioteca se deschise si intra o doamna tinara, cu o tigara in mina. Nu parea deloc surprinsa ca ma gaseste acolo, la birou, cu mapele deschise in fata-mi.

- Asadar, d-ta esti ! exclama ea apropiindu-se. M-am ridicat si mi-am rostit numele.

- Stiam, mi-a spus mama, adauga ea in ttreacat. Sa speram ca o sa ai mai mult noroc.

Am zimbit incurcat, nestiind prea bine ce vrea sa spuna. Apoi, am inceput sa vorbesc despre tot ce gasisem in legatura cu Honigberger. Tinara ma privea cu oarecare ironie.

- Astea le-am aflat mai demult, ma intrerupse ea. Pina aici au ajuns si ceilalti. Bietul Hans trecuse chiar mai departe dupa cite se spune ...

Am privit-o desigur atit de uimit, incit tinara a inceput sa rida. Si-a stins tigara intr-o scrumiera de arama si s-a apropiat de mine.

- Sau poate ti-ai inchipuit ca "tainelee" acestea te-au asteptat pe d-ta, un sfert de veac aproape, ca sa le dezlegi ?! Eroare, scumpul meu domn. Au mai incercat si altii. Tata era doar un barbat bine cunoscut, si "cazul" lui nu s-a stins atit de repede in amintirea unui grup destul de intins de oameni de dinainte de razboi ...

- Nu sint responsabil de eroarea in carre m-ati surprins, raspunsei eu, silindu-ma sa par cit mai putin turburat. D-na Zerlendi a gasit de cuviinta sa-mi destainuie numai anumite lucruri, trecind altele sub tacere. Mandatul meu e, de altfel, limitat, adaugai zimbind. Ma aflu aici ca sa-mi dau seama de materialul documentar in legatura cu biografia doctorului Honigberger.

Tinara ma privi in ochi, parca i-ar fi fost greu sa ma creada. O vazui, atunci, mai bine. Inalta, subtire, aproape slaba, avea ochii arsi de o lumina mocnita si gura nervoasa. Nu era deloc fardata, si asta adauga citiva ani la cei peste treizeci pe care-i avea.

- Banuiam eu ca mama iti ascunde anumite lucruri, incepu cu o voce mai putin crispata. Poate te-ar fi dezamagit, altminteri, de la inceput, spunindu-ti ca munca d-tale de astazi a mai fost implinita inca de alte trei persoane. Cel din urma era un ofiter german ramas in Bucuresti dupa ocupatie. Bietul Hans, ii spuneam noi, pentru ca soarta lui a fost intr-adevar tragica. A murit intr-un accident de vinatoare, la o mosie a noastra. El pretindea ca incepe sa inteleaga "tainele" lui Honigberger, la cine se referea tata, dar ca stie prea putin romineste si ca mai trebuie sa invete. Nu prea imi dau seama ce legatura puteau avea "tainele" lui Honigberger cu perfectionarea lui in limba romina. Parerea mea este ca nici el nu afluase mare lucru ...

- Tot ce-mi spuneti, incepu eu, nu ma descurajeaza deloc. Dimpotriva, ma leaga si mai mult de acest Honigberger, care pina acum citeva saptamini era, pentru mine, un simplu nume de calator aventurier.

Tinara zimbi din nou si se aseza in fotoliul de langa birou, continuind sa ma priveasca scrutator.

- Mama se intereseaza mai putin de Honigberger decat banuiesi d-ta, vorbi ea. Si are toata dreptatea, de altfel. O intereseaza in primul rind sa afle ce s-a intimplat cu tata ...

- Mi-am dat seama de asta, o intrerupse eu. Si pentru ca n-am indraznit niciodata s-o intreb pe dinsa, am sa va rog sa ma lamuriti d-voastra. De ce-a murit tatal d-voastra si in ce imprejurari ?

Tinara ezita citeva clipe, plecind fruntea. Parca s-ar fi intrebat daca imi poate spune adevarul sau n-ar fi mai nimerit sa-l aflu singur, din alta parte. In cele din urma, se ridica incet din fotoliu si vorbi:

- Tata n-a murit. In orice caz, nu stiam daca si cind a murit. In ziua de 10 septembrie 1910 a disparut de acasa si de atunci nimeni nu l-a mai vazut si n-am mai auzit nimic de el.

Am tacut amindoi, privindu-ne. Nu stiam ce sa spun. Nu stiam mci macar daca-mi marturiseste adevarul intreg sau imi ascunde anumite amanunte penibile. Ea a deschis o tabachera mica de ambru si si-a ales o tigara.

- Fara indoiala ca a plecat in Orient, in India, spusei eu ca sa rup tacerea. Pe urmele lui Honigberger...

- Asa ne-am gindit si noi. Adica asa s-au gindit prietenii nostri, caci eu eram atunci in clasa a II-a primara, si nu prea intelegeam bine ce se petrecuse. Ma intorsesem de la scoala si i-am gasit pe toti agitati si ingroziti. Tata disparuse in dimineata aceea sau poate in cursul acelei nopti ...

- A voit probabil sa plece pe neasteptate, spusei eu. Banuia ce greutate ar fi intimpinat daca si-ar fi marturisit gindul cuiva.

- Fireste. Dar e foarte greu de admis cca a putut pleca in Orient fara pasaport, fara bani, fara haine... Nu intelegeam, si ea starui:

- Adevarul este ca tata a disparut in intelesul propriu al cuvintului. Si a disparut fara ca sa-si ia vreunul din costumele de haine, fara palarie, lasindu-si toti banii in sertarul biroului. Nu si-a luat nici un act, n-a scos pasaport si n-a scris nici o scrisoare mamei sau vreunui prieten. E foarte greu sa intelegi cit de misterioasa a parut disparitia aceasta pentru cei care au cunoscut imprejurarile. Tata ducea de citiva ani o viata destul de curioasa, aproape ascetica. Nu vedea pe nimeni. Ziua si noaptea si-o petrecea in aceasta biblioteca, in odaia lui de culcare, unde se odihnea numai doua ceasuri pe noapte, intr-un pat de lemn, fara saltea si fara perna. Umbla foarte sumar imbracat, intr-un pantalon alb, sandale si o camasa de in. Acesta era costumul lua de casa, de altfel vara si iarna. Si in acest costum, in care n-ar fi iesit in strada a disparut. Nu am putut afla daca a disparut in cursul noptii plecind de-a dreptul de aici, din biblioteca, sau dupa ce s-a retras la el in odaie. Toata casa dormea la ora cind, de obicei isi intrerupea el lucrul: la 3 dimineata. Peste doua ceasuri, la 5, se destepa, isi facea dusul si raminea multa vreme inchis in odaia lui, meditind. Asa credeam noi, cel putin, caci mamei nu-i spunea nimic. Se detasase de lume, de familie. Cind il intilneam, rareori, simteam ca iubirea lui nu se stinsese, dar era o altfel de iubire ...

- Si toate cercetarile n-au dus la nici un rezultat ? intrebai eu. Nu i s-a dat nicaieri de urma ? E de necrezut ca un om poate disparea asa, fara sa lase nici un fel de urma.

- Si, cu toate acestea, lucrurile s-au petrecut intocmai. N-am gasit nici un semn care sa tradeze pregatirile lui de plecare. Si aici, si in odaia de culcare, totul era in ordine; pe biroul asta cartile si caietele ramasesera ca in fiecare seara, in iatac i-am gasit ceasul pe noptiera, cheile si portofelul cu maruntis. Ca si cind ar fi disparut in citeva clipe, inainte ca sa aiba timp sa-si adune lucrurile, inainte de a scrie un cuvint de lamurire sau de iertare ... Tinara isi intrerupsese brusc destainuirile si imi intinse mina.

- Acum, ca ti-am apus ce trebuia sa stiii de la inceput, ma duc. Te-as ruga numai sa nu pomenesti nimic mamei despre convorbirea noastra. Ea are anumite superstitii si nu vreau s-o mihnesc netinind seama de ele ...

4

A plecat inainte ca eu sa capat curaj si s-o opresc, rugind-o sa-mi lamureasca atitea episoade obscure din destainuirea ei. Bunaora, cum de nu s-a vorbit mai mult, pe vremuri, de disparitia aceasta misterioasa sau ce se intimplase cu ceilalti barbati pe care d-na Zerlendi ii rugase sa cerceteze biblioteca si despre care tinara imi spusese, in trecut, ca n-avusesera noroc. M-am asezat la birou oarecum ametit de tot ce ascultasem. Nu-mi puteam lega gindurile. Priveam acum mapele din fata mea isi cartile care ma inconjurau din toate partile, cu un sentiment nou. Admiratia de bibliofil si indianist lasase loc unui complex anevoie de precizat, in care se amestecau si teama, si neincredere, si fascinatie. Parca nu-mi venea sa cred, cuvint cu cuvint, tot ce-mi spusese vizitatoarea mea. Si, cu toate acestea, la lumina destainuirilor ei, intelegeam sfiata batrinei de a-mi vorbi deschis, grija pe care o avusese de a nu-mi pomeni niciodata de moartea sotului, curiozitatea ei anevoie stapinita.

Imi spuneam ca disparitia doctorului Zerlendi paruse atit de neverosimila pentru ca, probabil, omul acela si-o pregatise timp indelungat, pina in cele mai mici amanunte, ars de dorul de a ajunge in India si a rupe definitiv toate punctele cu viata lui de pina atunci. Dar tocmai aceasta plecare atit de mestesugita, taina in care si-o pregatise, pasiunea lui totala pentru secretele Indiei ma captivase. Nu auzisem pina atunci de o asemenea incercare de a pleca brusc, fara ramas bun, fara scrisori de adio, fara a lasa nici un fel de urma. Fata de tot ce auzisem, dosarul Honigberger, inca deschis pe birou, mi se parea prea putin interesant. M-am indreptat catre rafturile cu carti de indianistica, acolo unde stiam ca sint si sertarele doc torului cu manuscrise si fise, dovada studiului lui de atitia ani. Am deschis primul sertar, si am inceput sa-l inventariez cu multa griji, cercetind caiet cu caiet.

Erau aici maculatoarele lui de exercitii sanscrite, si cu melancolie am intilnit temele si declinarile cu care ma luptasem si eu cindva: nrpah, nrpam, nrpena, nrpaya, nrpat, nrpasya, nrpe, nrpa etc. Se vedea stingacia doctorului in scrierea literelor sanscrite. Dar rabdarea lui fusese, fara indoiala, enorma, caci zeci de pagini intregi de maculator erau acoperite cu declinarea aceluiasi cuvint, repetata cu indaratnicie, ca un pensum colegial. In alt caiet se gaseau deja fraze intregi, cele mai multe din Hitopadesha si Panchatantra, cu traducerea literala si traducerea libera alaturi. Am rascolit zeci de maculatoare de acest fel, acoperite pina la ultima fila cu exercitii, conjugari si declinari sau traduceri. Intr-un caiet gros, cu indice alfabetic, doctorul isi transcria cuvintele noi pe care le intilnea in exercitiile lui. Unele caiete aveau notate pe pagina de garda anumite date; probabil timpul in care lucrase materia cuprinsa in ele. Mi-am dat inca o data seama de munca pe care o depusese doctorul in invatatuna limbii sanscrite; un caiet de trei sute de file fusese acoperit cu exercitii in mai putin de doua saptamini.

În după-amiază aceea de toamnă ploioasă n-am găsit nimic în sertarul cu manuscrise care să-mi indice altceva decât o inversunată pasiune pentru studiul limbii sanscrite. Doar o simplă însemnare, pe prima pagină a unui caiet de exerciții, mi-a atras o clipă atenția. Erau câteva cuvinte, turburătoare însă pentru mine: Shambala = Agarttha = țărîmul nevăzut. Toate celelalte file erau acoperite cu aceleași exerciții școlare. M-am întors a doua zi mai devreme ca de obicei. Niciodată nu intrasem în bibliotecă atât de agitat și curios ca acum. Noaptea mi-o pierdusem aproape în întregime gîndindu-mă la tot ce-mi destăinuise fiica d-nei Zerlendi și întrebîndu-mă ce forță de dincolo l-a mințat pe doctor la un gest atât de brutal, la o despărțire atât de crudă de familie, prietenii și țara lui. Cum am ajuns în bibliotecă, m-am apropiat din nou de sertarele în care cercetasem cu o zi înainte, am încărcat un brat întreg de caiete, mape și maculatoare, și m-am așezat la birou. Procedam, de data aceasta, cu foarte mare luare-aminte. Caietele erau scrise cu o literă sanscrită din ce în ce mai sigură, ajungînd cu timpul cursivă. O jumătate de ceas în urmă mea, în ziua d-na Zerlendi. Era palidă, slabită, deși nu fusese suferîndă decât două zile.

- Îmi pare bine că vă văd lucrînd cu atîtă interes, începuse ea, dînd cu ochii de maldărul de caiete. Hîrțile acestea n-au fost încă cercetate de nimeni, adăuga, rîsînd ușor. Nu trebuie să țineți seama de ce v-a spus ieri fiica-mea. Smaranda e o fire fantastică, și în închipuirea ei vede legături între lucruri care n-au nimic de-a face unele cu altele. Ea era un copil pe atunci. Și pentru că Hans, logodnicul ei, a murit din imprudență la o vînatoare, după ce începuse să cerceteze și el caietele acestea, Smaranda i-a faurit o întreagă teorie. Ba crede că tot ce se leagă de Honigberger stă sub semnul unui blestem, și cei care-i cercetează arhiva, începînd cu sotul meu, suferă tot felul de nenorociri; cam așa cum se spune că s-a. întîmplat cu cercetătorii mormîntului lui Tutankhamon. Dar astea sînt fanteziile ei, și a început să creadă în ele după ce a cîțit nu știu ce cărți despre Tutankhamon.

Turburarea mea crescuse și mai mult ascultînd-o. Căci acum nu știam ce să cred și de partea cui se afla adevărul. D-na Zerlendi îmi vorbise oarecum incurcată despre fiica-să. Dar de unde știa ce-mi spusese ea ? mă întrebam. Doar n-o fi ascultat la usa ...

- Smaranda ramasă neconsolată după moartea lui Hans, în 1921, reîncepu d-na Zerlendi. Poate că datorită acestei mari dureri nu mai are, uneori, simțul realității.

- Dar du-duia... încercai eu să o apar.<

- Nu e nevoie să-mi spuneți mai mult, mma întrerupse d-na Zerlendi. Eu știu ce crede ea și ce da să înțeleagă, mai ales celor pe care îi întîlnește în această bibliotecă.

Mi s-au parut, atunci, puțin cam incoerente lamuririle d-nei Zerlendi. Nu pomenise, totuși, nimic despre sotul ei. Nu-mi afirmase că a murit, deși nu vorbise nimic de dispariție. Încercase doar să se apere de învinuirea pe care i-o adusese Smaranda, că invitase și pe alții, înaintea mea, să dezlege, sub o formă sau alta, "tainele" lui Honigberger, care puteau fi și tainele sotului ei.

- Astea voiam să vă spun, șopti ea cu o voce obosită. Și acum o să mă iertați dacă am să mă întorc în camera mea. Nu sînt încă pe deplin restabilită...

Ramasă singur, începui să zîmbesc. Îmi spuneam că Smaranda va trebui să intre din moment în moment în bibliotecă, rugîndu-mă să nu cred cele marturisite de d-na Zerlendi. Dar curiozitatea mea era prea puternică, și după puțin timp m-am reîntors la cercetarea caietelor.

Pina aproape de seara am rasfoit mereu, si n-am intilnit decit traduceri, teme, transcrieri de texte, interpretari, comentarii gramaticale. Un caiet in care se aflau insemnari asupra filozofiei Vedanite si Yoga mi s-a parut mai interesante, si l-am pus deoparte. Am luat apoi in mina un caiet cu cartaje de carton negru, care purta si el o insemnare si un numar de ordine, ca toate celelalte, de care nu se deosebea. De altfel intru nimic. Prima pagina era acoperita cu transcrierea citorva pasaje din Upanishade. As fi crezut, fara indoiala, ca paginile urmatoare cuprindeau cam acelasi fel de texte, daca ochii nu mi-ar fi cazut pe intiiul rind din pagina a doua: „Adau vada asit, sa cha vada ishvaribhimukha asit, sa cha vada ishvara asit!" O clipa, nu mi-am dat seama de intelesul cuvintelor, si eram sa intorc alta pagina, cind imi stralucira in minte traducerea frazei pe care o cetisem. Era prologul Evangheliei lui Ioan: "La inceput a fost cuvintul, si cuvintul era la Dumnezeu, si Dumnezeu era cuvintul !" M-am mirat ca doctorul transcrisese acest citat in traducere sanscrita, si am inceput sa cetesc mai departe, ca sa-i inteleg rostul. Dar emotia imi zvirli, in clipa urmatoare tot singele in obraji. Cuvintele pe care le ceteam, in haina straina a literelor sanscrite, erau rominesti. "Incep acest caiet in ziua de 10 ianuarie 1908. Precautia cu care imi travestesc scrisul o va intelege cel care va izbuti sa ceteasca pina la urma. Nu vreau ca gindul meu sa cada sub ochii oricui" ...

Acum imi dadeam seama de ce doctorul transcrisese in fruntea paginii II, citatul din Evanghelia lui Ioan; ca sa atraga atentia ca cele ce urmeaza nu sint texte indiene. El isi luase toate precautiile ca nici un cercetator profan sa nu banuiasca nici pe departe continutul caietului; acelasi tip de caiet ca toate celelalte, acelasi numar de ordine, acelasi scris sanscrit ...

De emotie, nu indrazneam sa cetesc mai departe. Se facuse destul de tirziu, si trebuia sa plec, putine minute in urma. Daca as fi chemat-o pe d-na Zerlendi si i-as fi cetit continutul caietului, poate as fi facut-o impotriva dorintei autorului. Trebuia sa-l descifrez eu intii inainte de a-l comunica altora. Dar nu voi avea timp sa-l sfirlesc in seara aceasta, imi spuneam deznadajduit.

Atunci se deschise usa de la salon si intra jupineasa. Parea mai incrunzata ca de obicei, mai aspre ii erau privirile. Cind o vazui apropiindu-se, imi plecai ochii in caiet, pe care-l deschisei la intimplare. Cele ce ceteam atunci ma faceau literalmente sa sufara ca nu pot ramine singur citeva ceasuri in sir, sa-mi dau seama tot ce s-a intimplat.

- Miine si poimiine scuturam casa, vorbii jupineasa. D-aia am venit sa va spun. Sa nu luati degeaba drumul pina aici. Ca daca m-apuc sa scutur, nu razbesc inainte de doua zile ...

Dadui din cap, multumindu-i. Dar jupineasa avea probabil chef de vorba. Se apropie mai mult de birou si-mi arata cu mina caietele.

- Toate lucrurile acestea diavolesti strica mintea, vorbi ea cu inteles. Mai bine i-ati spune cocoanei ca nu le dovediti si v-ati vedea de tineretele d-voastra, ca-i mai mare pacatul de ele...

Ridicai ochii din caiet si o privii scrutator.

- Domnul doctor d-aia s-a prapadit, conntinua ea.

- A murit ? intrebai eu repede.

- Si-a luat lumea in cap si s-a prapadiit, repeta ea pe acelasi ton.

- Dar l-ai vazut d-ta mort ? revenii euu.

- Nimeni nu l-a vazut mort, dar s-a praapadit in lumea larga, fara o lumina ... Si a lasat casa pustie ... Sa nu va luati dupa cocoana, adauga ea mai incet. Nici ea, saraca, n-a mai ramas in toate mintile. Ca la doi ani, s-a prapadit si fratele dinsii, prefectul, dupa ce venise cu un fratez, cu un invatat fratez, aici ...

- Hans, spusei eu.

- Nu, domnisorul Hans a venit tirziu. EEl nici nu era frantez. El a venit in urma, dupa razboi ... A murit si el tinar ...

Nu stiam ce sa spun. Am ramas mut, privind-o. In acea clipa ma simteam si eu atras de un farmec straniu, nemaointilnit. Jupineasa stergea cu podul palmei muchea biroului.

- D-aia venisem, vorbi ea tirziu, sa vaa spun ca scuturam vreo doua zile ...

Se indeparta apoi schiopatind si iese prin aceeasi usa care dadea la salon. Privi din nou caietul. Era ingrozitor sa ma despart tocmai acum, cind il gasisem, si sa ma intorc peste trei zile. Aproape fara sa-mi dau seama ce fac, l-am luat si l-am ascuns sub haina, tremurind din toate incheieturile. Am mai intirziat apoi citeva minute, ca sa-mi domolesc respiratia agitata, am pus la loc restul caietelor si am iesit in virful picioarelor, nu cumva sa intilnesc pe cineva care sa-mi ghiceasca gindurile si vina.

5

Am ramas in seara aceea incuiat in casa, cu transparentele lasate, nu cumva lumina lampii mele sa incurajeze pe vreun prieten sa-mi turbure singuratatea. Si cu cit inaintam in noapte, parca timpul si locul unde ma aflam s-ar fi risipit intr-o turbure ceata, atit imi era de coplesita intreaga fiinta, descifrind, pagina cu pagina, insemnarile doctorului Zerlendi. Cetirea n-a mers tocmai usor. La inceput, doctorul se trudea sa scrie cu cea mai mare luare-aminte, pentru ca anevoie se pot transpune toate sunetele romanesti in grafie sanscrita. Dar dupa citeva pagini, transcriptia devenea tot mai aproximativa si trebuia mai mult sa ghicesti cuvintul decit sa-l citesti. Fie din pricina emotiei cu care isi insemna in caiet turburatoarele lui exeperiente, fie datorita grabei, scrisul doctorului Zerlendi nu ingaduia o lectura curgatoare. Cu timpul, frazele deveneau tot mai scurte, cuvintele tot mai tehnice, asemenea unui limbaj conventional, cifrat. In pragul experientelor sale ultime, doctorul avusese grija sa-si pastreze secretul, folosind cu exclusivitate terminologia yogica, inaccesibila celor care nu adincisera, ca el, stiinta aceasta bogata in arcan.

"Scrisoarea lui Honigberger catre J. E. a fost pentru mine cea mai precisa confirmare", scria doctorul la inceputul jurnalului sau intim, fara sa spuna cine era J. E. si ce cuprindea acea scrisoare, de care-mi amintise, destul de vag doamna Zerlendi intr-una din convorbirile noastre. "Inca din primavara anului 1907, am inceput sa cred ca tot ce scrisese Honigberger in amintirile sale indiene era nu numai autentic, in sensul strict al cuvintului, dar reprezenta numai o infima parte din ce vazuse si ce izbindise sa infaptuiasca el". Urmeaza o serie de trimiteri la opera lui Honigberger; cazuri de "fachirism", levitatiune, moarte aparenta, ingropare de viu, etc., fapte pe care e indrituit sa le socoteasca autentice. "Am inceput cele dintai experiente in ziua de 1 iulie 1907. Cu saptamini inainte, facusem un examen sever de constiinta si renuntasem la tutun, alcool, carne, cafea, ceai si toate celelalte. Nu incerc acum sa refac istoria acestei penibile etape preliminar, care a durat sase luni. Mi-a trebuit o vointa de fier, caci de mai multe ori eram gata sa renunt si sa ma intorc la distractiile mele istoriografice. Din fericire, scrisoarea lui Honigberger imi dovedea ca lucrurile acestea pot fi infaptuite, si asta imi da mereu curaj. Niciodata nu-mi inchipuiam, insa, ca se poate ajunge atit de departe, si, relativ, cu atit de putina truda. Pentru ca numai dupa ce dobandesti cele dintii puteri si-ti cad brusc valurile de pe ochi, iti dai seama cit e de mare ignoranta oamenilor si ce dureroasa iluzie ii pacaleste zi cu zi, pina in pragul mortii. Vointa si energia pe care le depune un om ca sa-si satisfaca ambitia sociala sau vanitatea stiintifica sunt poate chiar mai mari decit acelea care ti se cer pentru a dobandi lucrul acesta extraordinar: propria ta salvare din nimicnicie, din ignoranta si din durere".

Doctorul descrie cu destule amanunte - in acea zi de 10 ianuarie 1908 si in zilele urmatoare - primele sale experiente. Din cite mi-am putut da seama, el cunostea inca mai inainte literatura yogica, indeosebi tratatul lui Patanjali si comentariile sale, era familiarizat cu filozofia ascetica si mistica indiana, dar nu incercase niciodata punerea lor in practica. A trecut de-a dreptul, pare-se, la acea dificila experienta a ritmarii respiratiei, pranayama, fara sa dobindeasca multa vreme rezultate incurajatoare.

"La 25 iulie am adormit in timpul unui asemenea exercitiu", noteaza el, dupa ce aminteste ca, putine zile mai inainte, il inecase o tuse de o neobisnuita violenta. "Multa vreme faceam aceste exercitii dupa miezul noptii, apoi dimineata in zori. O cumplita presiune toracica si accese de tuse seaca au fost singurele rezultate. Am inteles, dupa aceste doua saptamini de eforturi, ca nu izbuteam nimic, pentru ca, silindu-ma sa-mi ritmez respiratia, in conformitate cu textul lui Patanjali, uitam sa-mi concentrez mintea intr-un singur obiect. Rezistenta pe care o intimpinam se datora tocmai acestei vacuitati mentale, de care, pe atunci, nu-mi dadeam seama. Am incercat din nou sfatul lui Honigberger. Mi-am astupat urechile cu ceara, si n-am inceput pranayama, decit dupa citeva minute de rugaciune. Am dobindit o stare de neobisnuita liniste mentala. Imi amintesc si acum cele dintai senzatii: parca m-as fi aflat in mijlocul unei mari infuriate, care se calmeaza vazind cu ochii, pina ce ramine fara nici-un val, fara nici cea mai mica infiorare. Apoi un sentiment de plenitudine, pe care nu-l pot asemana cu nimic, in afara de sentimentul care te stapineste citeodata dupa ce asculti muzica de Mozart.

Citeva zile de-a rindul, am repetat aceeasi experienta, fara sa izbutesc insa sa o depasesc. Ma trezeam dupa un sfert de ceas intr-o vaga reverie, desi stiam ca nu acesta trebuia sa fie rezultatul exercitiului. Undeva, pe drum, pierdusem controlul; ma lasasem furat de vraja pe care propria mea minte o raspindise in juru-mi. Reluam exercitiul, dar, dupa o oarecare trecere de timp, rezultatul era acelasi: reverie, somnolenta sau placiditate mentala fara seaman ... "

Cit de tulburatoare erau pentru mine marturisirile acestea ! Incercasem si eu, cindva, unele din experientele in care staruise doctorul cu atita cerbicie, si intimpinasem aceleasi greutati. Dar el avusese mai mult noroc, si in orice caz, o mai tenace vointa. In primele zile ale lui septembrie 1907 a facut, aproape fara sa-si dea seama, un mare pas inainte, in aceste exercitii de ritmare a respiratiei, adica de perfecta echivalare a inspiratiei si a expiratiei. "Am inceput, ca de obicei, prin a-mi retine rasuflarea 12 secunde". Asta insemna ca izbutise sa inspire aerul in 12 secunde, sa-si retina respiratia 12 secunde si sa expire aerul in tot atitea secunde. "Obiectivul meditatiei era, in acea zi, focul". Fara indoiala ca-si "fixase" mintea asupra unui recipient cu jaratic, incercind sa patrunda esenta "focului", sa regaseasca acest foc in intreg cosmosul, asimilindu-si in acelasi timp "principiul" lui, identificindu-l in atitea procese din propriul sau trup, reducind infinitatea de arderi care alcatuiesc laolalta universul si fiecare organism in parte la acelasi element incandescent din fata ochilor sai.

"Nu-mi dau prea bine seama cum s-a intimplat, dar, dupa un timp oarecare, m-am trezit dormind, sau mai precis, m-am trezit in somn fara ca eu sa fi adormit in adevaratul inteles al cuvintului. Trupul meu, cu simturile toate, se cufunda intr-un somn din ce in ce mai adinc, fara ca mintea sa-si intrerupa o singura clipa activitatea. Totul adormise in mine, afara de luciditate. Continuum sa meditez asupra focului, dindu-mi in acelasi timp seama, intr-un chip nelamurit, ca lumea din jurul meu se schimba cu desavirsire, si ca, daca as fi intrerupt o singura clipa concentrarea, m-as fi integrat si eu, firesc, lumii acesteia, care era lumea somnului" ...

Cum recunoaste chiar si mai tirziu, doctorul Zerlendi izbutise in acea zi cel dintii si, poate, cel mai greu pas in drumul pe care si-l hotarise. Izbutise ceea ce se numeste in termeni tehnici continuitatea constiintei, adica trecerea de la constiinta starii de veghe la constiinta starii de

somn, fara nici-un fel de hiatus. Constiinta omului normal este despicata brutal prin somn; nimeni nu stie ca a adormit (isi da, cel mult, seama, uneori, ca viseaza) si nimeni nu-si continua, lucid, gindirea in somn. Din lumea somnului isi aminteste doar citeva vise, si o anumita spaima nedefinibila.

"Ceea ce ma inspaiminta mai mult in aceasta descoperire a mea - ca ma aflu treaz in somn - era sentimentul ca lumea de linga mine se schimba cu totul si nu mai semana in nici un chip cu lumea constiintei diurne. Mi-e foarte greu sa precizez cum simteam aceasta schimbare, pentru ca mintea mi-o proiectasem intreaga, ca un singur fascicul, asupra focului, iar simturile imi erau adormite. Totusi, parca ma aflam intr-un alt spatiu, unde nu era nevoie sa privesti ca sa poti vedea, iar eu vedeam schimbindu-se treptat odaia in care ma aflam, obiectele, formele, culorile. Tot ce s-a petrecut atunci e peste putinta de descris; totusi, voi incerca sa descriu cum voi putea, pentru ca nimeni, dupa cite stiu, n-a indraznit sa reveleze prin scris o asemenea experienta. Priveam necontenit focul, nu ca un pretext de transa hipnotica, pentru ca am studiat indeajuns hipnotismul ca sa-i cunosc tehnica si efectele. In timp ce priveam, gindeam asupra focului, il asimilam, patrundind cu mintea in propriul meu trup, identificind toate combustile din el. Nu era, deci, o gindire intepenita, ci doar o gindire care era una, adica nu era faramitata in mai multe directii, nu era solicitata de mai multe obiecte, nu era distrata de vreun stimul extern sau de vreo amintire proiectata ca un eclat din subconstient. Aceasta gindire, una, isi avea in foc doar punctul de sprijin; cu ea patrundeam insa pretutindeni unde trebuia sa identific focul. Deci hipnoza era cu desavirsire exclusa; mai ales ca eram neincetat lucid; stiam cine sunt, de ce ma aflu intr-o asemenea pozitie, de ce imi ritmez respiratia, cu ce scop meditez asupra focului.

Si cu toate acestea, imi dadeam seama, concomitent, ca ma aflu in alt spatiu, in alta lume. Nu-mi mai simteam deloc corpul; doar vaga caldura a capului, caldura care cu timpul dispara si ea. Lucrurile pareau ca si cum ar fi curs necontenit, fara ca profilul lor sa se altereze totusi prea mult. La inceput, ai fi spus ca vezi totul ca printr-o apa in continua miscare, dar comparatia nu era deloc exacta. Lucrurile, de fapt, curgeau; unele mai incet, altele foarte repede, dar iti era peste putinta de spus unde curg ele si prin ce proces miraculos substanta lor nu secatuieste printr-o asemenea revarsare peste marginile lor firesti; desi, ca sa incerc a da seama mai precis de viziunea mea, nu era vorba de o revarsare peste marginile obiectului, ci parca insesi marginile acestea curgeau necontenit.

Ceea ce era si mai straniu, toate lucrurile acestea se apropiau si se departau fara voia lor. Desi nu le priveam ... stiam insa ca ele sunt acolo; un pat, doua scaune, un covor, un tablou, o masuta de noapte, etc. - aveam impresia ca ele s-ar aduna toate la un singur loc indata ce mi-as opri ochii asupra unuia din ele. Impresia aceasta nu era o parere, o iluzie; se putea asemana cu sentimentul precis pe care-l are un om cind se afla in apa, ca poate inainta sau poate iese din apa. Era ceva pe care-l stiam, fara sa-mi dau seama daca l-am experimentat vreodata. Aveam, de asemenea, impresia ca pot privi mult mai departe decit imi ingaduiam peretii camerei mele. Nu pot spune ca lucrurile devenisera transparente. Dimpotriva, afara de continua lor curgere si mobilitatea lor curioasa, raspunzind parca dorintei mele eventuale de a le privi, lucrurile ramasesera ca mai inainte. Si, cu toate acestea, puteam privi dincolo de ele, desi, repet, nu incercasem sa privesc. In nici-un caz, nu prin ele, ci dincolo de ele. Erau acolo, in fata mea, si totusi stiam ca pot vedea mai departe, ele raminind la locul lor. Se asemana intrucitva senzatia aceasta cu viziunea pe care o poate avea un om privindu-si din coltul unei odai intreaga casa; nu vede prin ziduri, si totusi vede tot ce stie ca se afla intr-o odaie invecinata, sau in toata casa, fara ca sa aibe senzatia ca privirile lui au trecut prin ziduri" ...

Fara indoiala ca doctorul scria toate acestea dupa ce repetase de nenumarate ori experienta continuitatii constiintei in somn. Dupa claritatea scrisului acestui fragment, s-ar parea ce el redactase cu multa grija descrierea de mai sus, si o transpusesese apoi in litere sanscrite - ceea ce nu va face mai tirziu, cind se multumea sa noteze de-a dreptul in caiet.

"Dupa citva timp, am simtit dorinta sa patrund mai adinc in lumea somnului, sa explorez spatiul acela necunoscut din jurul meu. Nu indrazneam, totusi, sa-mi dezlipesc ochii de jeratic. O neliniste stranie, as putea spune chiar si un inceput de groaza, ma ameninta. Nu stiu ce m-a facut sa inchid brusc ochii; in nici-un caz nu oboseala, pentru ca, repet, ma simteam dormind, si mintea imi era mai treaza ca niciodata. Am ramas inmarmurit, regasind, cu pleoapele inchise aceeasi viziune pe care o aveam cu ochii deschisi. Numai jeraticul parca se schimbasese; curgea si el, intocmai ca toate lucrurile din jurul lui, iar stralucirea ii era mai puternica, desi, as putea spune, mult mai putin vie. Dupa citeva clipe de sovaiala, am deschis iar ochii. Mi-am dat seama ca era inutil sa privesc, sa-mi intorc pupilele catre un anumit colt al odaii; vedeam in orice parte as fi voit, vedeam oriunde mi-as fi aruncat gindul, fie ca aveam sau nu ochii deschisi. M-am gindit la gradina din spatele casei, si am vazut-o chiar in acea clipa, ca si cum as fi fost acolo. Ce spectacol uluitor ! Parca ar fi fost un ocean de seva vegetala, in necontenita framintare. Arborii aproape se imbratisau unii cu altii, iarba parea ca tremura ca un snop de alge, numai fructele erau mai linistite, purtate intr-o lunga leganare ...

In clipa urmatoare, mirajul acelei furtuni vegetale a disparut brusc. Ma gindeam la Sofia, si am vazut-o, in patul cel mare din iatacul nostru, dormind. In jurul capului, plutea o aura violet - inchisa; trupul ei parca napirlea necontenit, atitea falduri se revarsau din ea, pierind indata ce se desfaceau de membre. Am stat mult timp privind-o fix, incercind sa inteleg ce se petrece. Am zarit apoi o flacara sfioasa pilpiind cind in dreptul inimii, cind mai jos spre pintece. Deodata, incep sa-mi dau seama ca Sofia se afla linga mine. A fost o clipa ingrozitoare, caci o vedeam foarte bine in pat, dormind, si o vedeam in acelasi timp alaturi de mine, privindu-ma uimita in ochi, ca si cum ar fi vrut sa ma intrebe ceva. Figura ei trada o nespusa mirare; poate ca aratam altfel de cum se astepta ea sa ma vada, poate nu semanam cu oamenii pe care ii intilnise pina atunci in visul ei.

Pentru ca, de-abia mai tirziu, dupa ce am repetat experienta de mai multe ori, am inceput sa-mi dau seama ca fetele pe care le intilneam in jurul meu erau proiectarea constiintei feluritelor persoane in timpul somnului. (Marturisesc ca nu inteleg ce voia sa spuna doctorul Zerlendi. Am lasat acest pasaj, pentru interesul eventual pe care il vor afla ocultistii. Un sadhu cu care ma intovarasisem, prin 1930, la Konarak, imi spunea - ca este turburator sa te intilnesti, in timpul anumitor meditatiei yogice, cu duhurile oamenilor care dorm si care ratacesc ca niste umbre in dimensiunea somnului. S-ar spune ca te privesc cu neliniste, neintelegind cum e cu putinta sa te intilneasca acolo, lucid, treaz). Putine clipe in urma, spatiul din jurul meu s-a schimbat brusc. Spaima ma adusese din nou in stare de veghe. Am ramas citva timp in aceeasi pozitie pe care o avusesem la inceputul experientei, si am numarat din nou secunde; ritmul respiratoriu ramasese acelasi: 12 secunde" ...

Intoarcerea de la constiinta de vis la constiinta de veghe, s-a facut brutal; continuitatea fusese intrerupta de spaima. De-abia dupa mai multe experiente, repetate in ziua urmatoare, in cel mai mare secret, a izbutit doctorul sa se reintoarca la constiinta diurna fara nici un hiatus, prin simpla vointa. Actul de vointa il formula astfel: "Acum ma intorc". In acelasi timp, micsora ritmul respiratoriu de la 12 la 8 secunde, retragindu-se lent din starea de somn.

Despre experientele care au urmat insemnarile sunt mai sumare, fie pentru ca doctorul nu voia sa spuna mai mult, fie pentru ca nu putea, nu gasea nici o descriere potrivita. Intr-adevar

marturiseste intr-un loc: "Unificarea constiintei se dobandeste printr-o trecere continua, adica fara nici un fel de hiatus, de la starea de veghe la starea de somn cu vise, apoi de somn fara vise si, in sfirsit, la starea cataleptica". Unificarea acestor patru stari, care presupune (cit ar parea de paradoxala) unificarea constientului cu subconstientul si inconstientul, luminarea treptata a zonelor obscure si impenetrabile ale vietii psihomentale, este, de altfel, scopul tehnicilor preliminarii yogice".

(Toti ascetii indieni pe care i-am cunoscut, si care au acceptat sa-mi dea oarecare lamuriri, socoteau etapa aceasta a unificarii starilor de constiinta drept cea mai importanta. Cel care nu izbutea aceasta experienta nu putea dobandi nici un profit de pe urma practicilor yogice).

Despre trecerea de la starea de somn cu vise la starea de somn adinc, fara vise, gasesc foarte putine amanunte. "Am izbutit sa distantez si mai mult aspiratia de expiratie: cite 15 secunde de fiecare moment, ajungind chiar la 20 de secunde". Asta insemna ca respira o data pe minut; caci 20 de secunde isi tinea rasuflarea, 20 de secunde inspira, 20 de secunde expira. "Am avut impresia ca ma intorc intr-o lume spectrala, unde nu intilneam decit culori, aproape fara sa fie conturate in forme. Mai mult pete colorate. In schimb, universul sonor domina lumea formelor. Fiecare pata luminoasa era un izvor de sunete".

Pe cit inteleg eu, doctorul incerca sa dea seama - in citeva rinduri sumare - de acel cosmos sonor care incepe sa fie accesibil initiatului numai dupa o repetata meditatie asupra sunetelor, asupra acelor "silabe mistice" de care vorbesc tratatele Mantra-Yoga. Se pare, intr-adevar, ca incepind de la un anumit nivel al constiintei nu se mai intilnesc decit sunete si culori - formele propriu-zise disparind ca prin farmec. Dar indicatiile doctorului Zerlendi sunt prea vagi ca sa-i putem reconstitui experienta.

Cu cit rezultatele tehnicii yogice sunt mai uluitoare, cu atit marturisirile lui sunt mai reticente. Despre patrunderea in starea de catalepsie, numai aceasta precizare: "Cu ultima mea experienta, am inceput sa aflu gindurile oricarui om asupra caruia imi concentrez atentia. Verificarea am facut-o asupra Sofiei, care tocmait scria o scrisoare administratorului. As fi putut foarte bine citi direct scrisoarea, dar n-am facut-o; eram acolo linga ea, si toate gindurile ei - nu numai acelea pe care le marturisea in scrisoare - le aflam firesc, ca si cum as fi ascultat-o vorbind".

Cit de uimitoare erau aceste experiente, doctorul Zerlendi nu le acorda o prea mare insemnatate. "Se poate ajunge la acelasi rezultat chiar fara o asceza prea riguroasa, ci numai printr-o maxima concentrare mentala. Desi imi dau foarte bine seama ca oamenii moderni nu mai sunt in stare de un asemenea efort mintal. Sunt risipiti sau in necontenita evanescenta. Asceza iti foloseste nu pentru a dobandi aceste puteri, ci pentru a nu cadea prada lor. Explorarea starilor de constiinta necunoscute te poate ispiti atit de mult, incit risti sa-ti cheltuiesti viata fara sa ajungi la capat. Este o lume noua, dar ramine totusi o lume. Daca te multumesti s-o explorezi, fara sa vrei s-o transcenzi - asa cum ai incercat sa transcenzi lumea starilor de veghe - e ca si cum invatind o limba noua, te-ai apuca sa citesti toate cartile scrise in aceasta limba, renuntind a mai invata alte limbi".

Nu-mi dau bine seama pe ce treapta de desavirsire tehnica se afla doctorul cind incepuse sa-si scrie jurnalul. Aproape douazeci de pagini sunt redactate in zilele de 10, 12 si 13 ianuarie 1908; ele cuprind un fel de scurta reamintire, pentru eventualul cetitor, a etapelor preliminarii, fara sa se precizeze insa pina unde se intind aceste preliminarii. De mai multe ori mentioneaza initialele J. E. "Cred ca asta a fost greseala de moarte a lui J. E., scrie intr-un loc. Nu si-a dat seama de irealitatea fenomenelor pe care le descoperise in lumea spectrala. A crezut ca asta reprezinta granita ultima pina unde poate ajunge spiritul omenesc. A acordat experientei sale o valoare

absoluta, cind, de fapt, avea de-a face tot cu fenomene. Paralizia lui cred ca asa se poate explica. Honigberger a izbutit, probabil, sa-i reactiveze anumiți centri, inasa mai mult n-a putut. Amnezia nu i-a putut-o vindeca". E un pasaj obscur; probabil ca J. E. nu si-a putut stapini pina la urma constiinta si a cazut prada propriilor sale descoperiri in lumea supranormala. Imi aduc aminte ca toate tratatele oculte indiene vorbesc despre noile niveluri cosmice in care patrunde ascetul prin tehnica yoga, ca fiind tot atit de "iluzorii" ca si cosmosul la care are acces orice om in conditia sa normala.

Pe de alta parte, nu-mi dau seama daca "centri" la care se refera sunt centri nervosi sau plexurile oculte pe care le cunoaste Yoga si celelalte traditii.

In orice caz, se pare ca acest J. E. incercase, sub directa influenta a lui Honigberger, o initiere de tip yogic, si esuase groaznic, fie din cauza pe care o banuia doctorul Zerlandi, fie pentru ca nu avea o constitutie favorabila tehnicilor pe care le incerca. "Am izbutit acest lucru" - noteaza mai departe doctorul, referindu-se la o complicata si obscura experienta de proiectie a constiintei in afara de trup, realizata in stare de catalepsie - "pentru ca aveam in mod exceptional o conditie senzoriala asiatica. Un european nu cred ca poate izbuti. El nu-si simte corpul mai jos de diafragma, si inca lucrul acestia e destul de rar. De obicei, isi simte numai capul; mi-am dat seama acum, in urma, cind ii vad cum nu s-au vazut ei niciodata, si nici unul din ei nu-mi poate ascunde nimic".

Pasajul e destul de criptic. Banuiesc ca "o conditie senzoriala asiatica" ar putea insemna experienta difuza pe care oamenii o au despre propriul lor corp, si care difera de la rasa la rasa. Stiu, bunaoara, ca un oriental isi simte altfel corpul decit noi, europenii. Atingind piciorul sau umarul unui oriental, el are aceeasi senzatie de siluire pe care o avem noi daca cineva ne-ar atinge ochii sau buzele cu dosul palmei. In ceea ce priveste "simtirea corpului mai jos de diafragma", expresia s-ar referi la incapacitatea occidentaliilor de a avea experienta totala a trupului lor. Intr-adevar, foarte putini dintre noi se pot lauda ca isi simt trupul ca un intreg. Cei mai multi isi simt propriu-zis numai anumite sectiuni - fruntea, inima - si numai in anumite imprejurari. Incercati sa va simtiti, bunaoara, picioarele - intr-o pozitie de totala odihna, de pilda intins in voie pe pat - si veti vedea cit e de greu lucrul acesta.

"Am unificat cu destula usurinta cele doua curente, pina la calcii, scrie iarasi doctorul, in legatura cu aceeasi experienta. In acea clipa am avut senzatia precisa ca sunt sferic, ca am devenit o bula impenetrabila, perfect impermeabila. Sentimentul plinar de autonomie, de invulnerabilitate. Miturile referitoare la omul primitiv, conceput sub forma de sfera, deriva fireste din aceasta experienta a unificarii curenților". Nu indraznesc sa afirm ca e vorba de curențele negativ-pozitiv ale terapiei oculte europene. Mai probabil, doctorul se referea la cele din fluide, de o natura atit de greu de pre-cizat, ale traditiilor oculte indiene, "curențe" care strabat corpul omenesc si pe care doctrinele yogice si tantrice le omologheaza cu luna si soarele. Dar, repet, nu indraznesc sa afirm nimic cu certitudine, necunoscind decit fragmentar etapele initierii pe care a incercat-o el.

Insemnarile doctorului Zerlandi se raresc in tot cursul lunilor februarie, martie si aprilie 1908. Pu-tinele pagini scrise in acest rastimp sunt de altfel criptice, si se refera indeosebi la experiente anterioare. Interesul doctorului fata de jurnalul sau intim scade simtitor. De unde la inceput se trudea sa descrie cit mai desavirsit o experienta, curind interesul sau pentru asemenea marturisiri oboseste. Poate ca isi da seama cit de accesibile sunt lucrurile acestea, eventualului cetitor profan

caruia i-ar cadea sub ochi. Sau, poate, se detaseaza prea mult de lumea noastra, si nu-l mai intereseaza, sub nici un chip, comunicarea experientelor sale. In orice caz, el nu noteaza aproape niciodata - in acest rastimp - experiente sau ganduri descoperite in ziua respectiva. Revine necontenit asupra intimplarilor din zilele sau saptiminile anterioare. As crede ca descoperirile lui il interesau prea mult ca sa si le noteze zi cu zi. Mai ales cind incerca o experienta noua, era atit de preocupat de ea, incit nu si-o insemna decit mult timp in urma, si de cele mai multe ori foarte sumar. "Rezultate incerte cu muktasana practicata in zona", noteaza el prin aprilie. Ar trebui citeva pagini ca sa explic propozitia aceasta cifrata, referitoare la o anumita pozitie a corpului. De aceea nici nu incerc s-o explic, caci asemenea indicatii tehnice cu privire la pozitiile corpului in timpul meditatiei yogice, la exercitiile respiratorii sau la fiziologia ascetica, abunda in notele doctorului Zerlendi. De altfel, am dat unele lamuriri referitoare la asemenea practici in cartea mea despre yoga, si nu mai revin in povestirea de fata.

La sfirsitul lui aprilie 1908, jurnalul pare ca-l intereseaza din nou. Dupa notatiile fugare si tehnice de pina acum, urmeaza o lunga marturisire. "Intre alte lucruri de cea mai mare insemnatate pe care Honigberger le destinase lui J. E., a fost si existenta Shambalei, a aceleii tar miraculoase care, dupa traditii, se afla undeva in nordul Indiei, si in care numai cei initati pot patrunde. J. E., inainte de nebunia lui, crezuse ca acest tarim nevazut poate fi totusi accesibil celor neinzestrati, si pe o pagina de a lui pe care am gasit-o la Iasi notase numele a doi iezuiri, Stefan Gacella si Ioan Cabral, care, pretindea el, ar fi ajuns in Shambala. Mi-am procurat cu destula greutate operele acestor doi misionari iezuiti, dar mi-am dat seama ca afirmatiile lui J. E., fusesera neintemeiate. Caoella si Gabrail sunt, intr-adevar, cei dintii europeni care au auzit de Shambala si o mentioneaza. Aflindu-se in Bhutan, in cautarea drumului spre Kathay, au aflat de existenta acestui tarim miraculos, pe care localnicii il socoteau ca se gaseste undeva spre miazanoapte. Si in cautarea lui au si pornit, in 1627; dar n-au ajuns decit in Tibet. Tara miraculoasa, Shambala, ei n-au gasit-o. Spre deosebire de J. E., eu, indata ce am aflat de marturisirile lui Honigberger, am crezut ca ea nu poate fi identificata cu un tarim oarecare, precizat geograficeste in centrul Asiei. Poate ca m-au influentat in aceasta credinta a mea, si legendele indiene in legatura cu Agarththa, ca si cu acele "Insule albe" din mitologia budhista si brahmanica. Intr-adevar, niciodata nu intilnisem vreun text indian care sa afirme ca se poate ajunge in aceste tarimuri miraculoase altfel decit prin puteri supranaturale. Toate marturiile vorbesc despre "zborul" lui Buddha sau al altor initiati catre aceste tarimuri ascunse ochilor profani. Or, lucrul acesta se stie, "zborul" inseamna in limbajul simbolic si secret, capacitatea omului de a transcende lumea simturilor si, deci, de a avea acces in lumile nevazute. Tot ce stiam despre Honigberger ma indemna sa cred ca el patrunsese in Shambala datorita tehnicii sale yogice, in care ajunsese maestru inca inainte de 1858, dar ca misiunea cu care fusese incredintat, probabil, nu izbutise s-o duca la bun sfirsit. Numai asa imi explic de ce s-a intors atit de repede din India si de ce a murit putin timp dupa intoarcere, lasind documentul acela de o atit de mare importanta in miinile unui tinar nepriceput ca J.E." ...

Cu cita stringere de inima am cetit eu paginile de mai sus ! Cite amintiri m-au napadit deodata, in inima noptii, intilnind aceste doua nume: Shambala si Agarththa ! Caci in cautarea tarimului nevazut pornisem si eu, cindva, hotarit sa nu mai ma intorc in lume inainte de a-l cunoaste. O rana veche, pe pe care o credeam de mult vindecata, a inceput sa singereze, amintindu-mi lunile acelea petrecute in Himalaya, foarte aproape de granita Tibetului, pe drumul sfint a Bhadriinatului, intrebind din eremit in eremit daca nu cumva au auzit de Shambala, daca nu stiu de cineva care sa-i fi cunoscut taina. Si cine stie daca, pina la urma, din coliba mea de pe malul sting al Gangelui, din acel kutiar napadit de jungla, la care de mult nu mai ma gindesc decit ca la un paradis pierdut - cine stie daca nu mi-iar fi venit chiar de acolo dezlegarea, si n-as fi izbutit, dupa ani de incercari si pregatiri, sa aflu drumul tarimului nevazut. Dar mi-a fost scris sa nu-l patrund niciodata, ci sa-l port pina la moarte in melancoliile mele ...

Mai cumplita este mustrea pentru cineva care s-a intors din drum, aflind apoi de la altul ca drumul pe care apucase era cel bun. Marturisirile doctorului Zerlendi mi-au intarit toate banuierile mele, caci tot ce-a urmat s-a petrecut intocmai cum imi inchipuam eu ca trebuie sa se intimple cu acel care cauta insetat Shambala. "Aveam totdeauna vie in minte imaginea tarimului nevazut in care patrunsese Honigberger. De fapt stiam ca acest tarim este nevazut numai pentru ochii celor profani. Mai precis, nu era vorba decit de o tara inaccesibila geograficeste, pe care nu o puteai cunoaste, adica, decit dupa o prealabila si aspra pregatire spirituala. Imi inchipuam aceasta Shambala ascunsa celorlalti oameni nu prin cine stie ce obstacole naturale, munti inalti sau ape adinci, ci prin spatiul la care participa ea, spatiu calitativ deosebit de spatiul profan. Cele dintii experiente yogice mi-au verificat credinta aceasta, caci mi-am dat seama cit de diferit este spatiul experientei profane de spatiul celorlalte cunoasteri omenesti. Incepusem chiar, in caietul de fata, descrierea amanuntita a acestor experiente, dar mi-am dat seama foarte curind ca ele sunt indescriptibile. Cel care le cunoaste imi va da dreptate. Continui totusi aceste insemnari, pentru ca e necesar ca, din timp in timp, sa existe o confirmare a stravechiului adevar, in care astazi nu mai crede nimeni. Insusi Honigberger, dupa credinta mea, fusese lasat sa se intoarca din Shambala pentru a incerca sa reactiveze in Occident citeva centre de initiere care lincezeau din evul mediu incoace. Moartea lui brusca imi confirma credinta aceasta; fara indoiala ca el n-a stiut cum sa-si implineasca misiunea, sau a compromis-o de la inceput, de aceea a murit in chip atit de misterios. In ceea ce ma priveste, desi n-am atins inca rezultatele definitive, cred ca simt asupra mea o influenta nevazuta, cineva care ma conduce si ma ajuta, si asta imi intareste convingerea ca pina la urma voi izbuti."

In legatura cu aceasta influenta nevazuta, doctorul Zerlendi nu marturiseste mai mult. De ea vorbeste insa destul traditia oculta, indeosebi cea orientala, si tot ce-a urmat ma face sa cred ca doctorul nu s-a lasat pacalit de o iluzie cind a pomenit-o. Caci desavirsirea lui yogica se implineste destul de repede, aproape vertiginos. Vara anului 1908 o petrece singur, la una din mosiile lui, si, mai tirziu, intors in Bucuresti, rezuma citeva din experiente. Unele din ele pot fi reconstituite cu oarecare certitudine. Bunaora, vorbeste intr-o loc de viziunea ciudata pe care a avut-o dupa anumite meditatii; i se parea ca vede toate lucrurile rasturnate, sau mai precis, exact contrarii decit sunt in realitate. De pilda, obiectele solide i se pareau inconsistente si viceversa; "vidul" ii facea impresia ca e "plin", iar lucrurile dense i se pareau vacue. Dar mai era ceva asupra caruia doctorul Zerlendi nu da nici un fel de amanunt precis: lumea intreaga, in totalitatea ei, o vedea - ca sa, citez din manuscrisul lui - "cu totul contrarie dacit pare ea unui om in stare de veghe", fara a lamuri ceea ce intelege prin expresia "cu totul contrarie". Este adevarat, intilnim aici o expresie care seamana intocmai cu formulele sacre ale misticilor sau cartilor de ritual, caci pretutindeni in asemenea texte se vorbeste despre lumea cealalta, sau lumea cunoscuta in extaz, ca fiind "cu totul contrarie" celei pe care o vedem cu ochii trupului.

Tot atit de stranie este marturisirea doctorului in legatura cu "reintoarcerea" in lumea vizibila, dupa o indelungata contemplatie. "La inceput, aveam impresia ca ma clatin, ca voi cadea la cel dintii pas. Nu mai aveam siguranta normala; ca si cum ar fi trebuit sa ma readaptez spatiului cu trei dimensiuni. De aceea, multa vreme nici nu cutezam sa ma misc. Ramineam impietrit, asteptind sa se intimple o minune si sa-mi recapat siguranta pe care o aveam inainte de a cadea in transa. Acum imi explic de ce, dupa extaz, sfintii ramin ceasuri si chiar zile intregi fara sa se miste, lasind impresia ca spiritul lor este inca rapit in dumnezeire."

Sub data de 11 septembrie, nioteaza: "Am incercat de mai multe ori transa cataleptica. Prima oara, 12 ceasuri; a doua si a treia oara, 36 de ceasuri. Spuneam padurarului ca plec la conac, si ma inchideam singur in odaia mea, stiind ca nu voi fi turburat. Pentru intia data am putut verifica personal iesirea din timp. Caci, desi spiritul raminea activ, trupul nu mai participa la curgerea timpului. Inainte de a provoca transa, ma barbieream, si, dupa 36 de ceasuri, obrazul meu era tot atit de neted ca in clipa cind cadeam in transa. Era si firesc sa se intimple astfel. Caci

timpul este experimentat de om prin ritmul sau respiratoriu. Pentru orice om, între o inspirație și o expirație se scurge un anumit număr de secunde; viața coincide, în om, cu timpul. Prima oară am realizat tranșa cataleptică la 10 dimineata, și m-am trezit la 10 noaptea; în tot acest răstimp, trupul meu zăcea în ceea ce unii au numit moarte aparentă, fără nicio cea mai ușoară respirație. Aspiratia de aer de la 10 dimineata s-a continuat, adică, prin expirația de la 10 noaptea. În acest interval trupul meu a fost scos din timp. Pentru corp, cele 12 ore s-au redus la câteva secunde - lungă aspirație de dimineata și expirația lentă premergătoare deșteptării. În ziua aceea eu am trait, omeneste, numai jumatate de zi; trupul meu a îmbătrânit, în 24 de ore, numai 12 ore; viața a fost suspendată, fără ca prin aceasta să-mi vătăm organismul."

Experiența încercată de doctorul Zerlendi este, de altfel, destul de populară, fără ca să fi fost până astăzi indestructibil studiată. "Moartea aparentă", care a făcut atita vîlvă pe timpul lui Honigberger, pare a fi într-adevăr o ieșire din timp. Numai așa se explică de ce, după o tranșă de zece sau o sută de zile, trupul își păstrează greutatea, și obrazul proaspăt barbierit rămîne tot atît de curat. Dar acestea sînt stiri care transcend categoric condiția umană, și despre ele nu putem avea nici un fel de reprezentare. Nici cea mai fantastică închipuire nu poate întui în chip adecvat o asemenea "ieșire din timp". Aluziile pe care le întîlnisem în marturisirile unor sfinți sau în scrierile oculte orientale sînt pentru noi totuși înțelegibile. Eu însumi am adunat o colecție prețioasă de astfel de marturisiri, cele mai multe exprimate alegoric, dar au rămas pentru mine taine pecetluite cu șapte peceti. Numai moartea va aduce, pentru unii din noi, o lumină nouă în această problemă.

"Pentru mine, singurul lucru de mirare este că oamenii nu învătă nimic din asemenea experiențe. Cei mai de seamă dintre învățați s-au mulțumit să neghe autenticitatea acestor întîmplări - la care asistasera, de altfel, sute de martori - preferînd să rămîna pe vechile lor poziții. Ca și cum te-ai mulțumi să străbăți apele numai înot, renunțînd deci să străbăți o mare numai pentru că nu crezi cu puțină că apa poate fi străbatută și cu o luntre".

8

Jurnalul se intrerupe în septembrie 1908 pentru patru luni. Cele dintîi însemnări următoare sînt de la începutul lunii ianuarie 1909. Ele nu pot fi transcrise aici datorită caracterului lor tehnic. Sînt mai degrabă simple enunțuri de principii metafizice și rețete practice yogice. Unele din ele par fără nici un înțeles. "26 ianuarie. Experiența întînecului. Fiecare literă reluată de la capăt". Fără îndoială că se referea la alte exerciții anterioare, probabil meditații asupra sunetelor și a literelor - așa-numita mantra-yoga - despre care n-am găsit, însă, nici o indicație. Ce poate însemna totuși "experiența întînecului" ?! Mai departe: "5 februarie. De curînd, samyama asupra corpului. E de necrezut, și totuși e adevărat". Însemnarea aceasta ar putea avea un sens dacă doctorul se refera la un anumit text din Patanjali, care spune că prin samyama asupra propriului sau corp yoghinul se face nevăzut privirilor celorlalți oameni. Prin samyama, Patanjali denumeste ultimele trei etape ale desăvîrsirii yogice, asupra cărora e greu de statuit aici. Îmi vine totuși greu să cred că, încă de la 5 februarie 1909, doctorul izbutise acest miracol. Cum să-mi explic atunci surpriza lui de mai tîrziu ? Cum să-mi explic cele 18 luni care au urmat, și în care, dacă ni se spun prea puține lucruri, stîm totuși că s-a trudit mereu să dobindească tocmai această putere de a se face nevăzut ?

De altfel, dificultățile textului sporesc într-una. Unele însemnări par chiar contradictorii. "Martie. Am reluat cîteva Upanishade. Progrese uluitoare în înțelegerea originalului". Cum să înțeleg această marturisire ? După tot ce dobindise el, lectura în original a Upanishadelor nu mai putea însemna mare lucru. Și apoi, ce rost mai avea acest studiu al limbii sanscrite pentru un om care și

asimilase oeva mai mult decit o stiinta moarta ? Doar daca nu cumva se intorsese din drum, sau zabovise in desivirsirea sa yogica, sub o "influenta" de care nu vorbeste nimic. Sau poate ca insusi studiul acesta el nu-l mai implinea in sens carturareasc, cetind si gindind asupra textului ci, asa cum se spune prin India, izbutind sa dobindeasca o misterioasa stiinta doar prin exacta pronuntie a cuvintelor sacre, considerate acolo ca o revelatie a Logosului. Intr-adevar intr-alta parte pomeneste de anumite exercitii, de altfel extrem de obscure, de "rostire interioara" a unui text sacru indian iar la inceputul verii vorbeste de omologarea "literelor mistice" cu anumite stari de constiinta rarefiata (as fii mai aproape de adevar daca as scrie "superconstiinta").

Tot in acest timp marturiseste despre "viziunea oculta" pe care a dobindit-o "reactivind ochiul dintre sprincene", ochi de care vorbesc, de altfel, mitologiile si misticiile asiatice, si care ar acorda celui care il are capacitatea de a vedea la imense departari. Asupra acestui "ochi al lui Shiva", cum il numesc indienii, exista insa referinte contradictorii, sau, in orice caz extrem de obscure pentru un profan. Unii spun ca "ochiul lui Shiva" orienteaza in spatiu, ar fi deci un al saselea simt; altii, cei mai multi, afirma ca noua viziune pe care o dobindeste initiatul prin acest "ochi" nu are nimic de-a face cu lumea formelor si a iluziilor, ci se refera exclusiv la lumea spirituala. Prin "ochiul lui Shiva" omul poate contempla direct lumea spirituala, adica are acces in niveluri suprasensibile. Dar doctorul Zerlendi nu precizeaza nimic nici in legatura cu aceasta taina. Nu putea - sau nu avea voie ? ...

Urmeaza iarasi un interval de lunga tacere, ale carui limite nu le pot identifica, pentru ca insemnarile imediat urmatoare nu sunt date. Aceste insemnari sunt, de altfel, aproape indescifrabile. Banuiesc ca ele se refera la ceea ce numea doctorul Zerlendi "constiinta impersonala". Pentru ca am gasit pasajul urmator: "Lucrul cel mai greu, mai bine zis cu neputinta de dobindit astazi in Occident, este o constiinta impersonala. Numai citiva mistici au mai realizat in ultimele veacuri o asemenea constiinta. Toate dificultatile pe care le intimpina omul post mortem, toate infernele si purgatoriile prin care ni se spune ca se chinuiesc spiritele celor morti se datoresc tocmai acestei incapacitati de a realiza, inca in viata fiind, o constiinta impersonala. Drama sufletului de dupa moarte si purificarile atroce pe care le sufera nu sunt decit etapele trecerii dureroase de la constiinta personala la constiinta impersonala." ...

Pagina imediat urmatoare marturisirii de mai sus este smulsa din caiet. Gasesc apoi o insemnare datata 7 ianuarie 1910. "Poate ca am foist pedepsit pentru nerabdarea mea. Dar eu credeam ca ti-e ingaduit sa-ti creezi singur destinul. Nu mai sunt atit de tinar. Nu mi-e teama de moarte; imi cunosc doar destul de bine firul vietii pe care trebuie sa-l mai traiesc. Dar credeam ca sunt dator sa ma grabesc, pentru ca nu mai sunt nimanui de ajutor aici, unde ma aflu, si mai am destule de invatat acolo".

Peste citeva zile: "Cunosc acum drumul Shambalei. Stiu cuim se ajunge acolo. Mai pot spune inca ceva: au ajuns de foarte curind acolo trei oameni din continentul nostru. Fiecare a plecat singur, si a ajuns in Shambala prin mijloace proprii. Olandezul a calatorit chiar fara sa-si ascunda numele pina la Colombo. Stiu toate lucrurile acestea din lungile mele transe, cind vad Shambala in toata maretia ei, vad minunea aceea verde intre muntii acoperiti cu zapada, casele acelea ciudate, oamenii aceia fara virsta, care-si vorbesc atit de putin, desi isi inteleg atit de bine gindurile. Daca n-ar fi ei, care sa se roage si sa gindeasca pentru ceilalti toti, continentul intreg ar fi zgudit de atitea forte demoniace, pe care lumea moderna le-a dezlantuie de la Renastere incoace. Oare soarta Europei noastre e pecetluita ? Nu se mai poate face nimic pentru lumea aceasta prada unor forte spirituale obscure, care o duc fara stirea ei spre cataclism ? Tare ma tem ca Europa va avea soarta Atlantidei, si va pieri destul de curind scufundindu-se in apa. Daca ar sti oamenii ca numai datorita fortelor spirituale emanind din Shambala se amina mereu acea tragica schimbare, de axa a globului, pe care geologia o cunoaste foarte bine, si care va pravalii lumea noastra in ape, scotind cine stie ce continent nou." ...

Teama de sfirsitul tragic al continentului nostru se mai intilneste si in alte pagini ale jurnalului. Am impresia ca doctorul incepe sa vada din ce in ce mai limpede seria cataclismelor care se vor abate asupra Europei.

Lucrul acesta, coincide, de altfel, cu o serie intreaga de profetii, mai mult sau mai putin apocaliptice, relative la Kali-yuga, la "virsta intunecata", de al carui sfirsit ne apropiem, ni se spune, cu pasi repezi. In toata Asia circula legenda sfirsitului iminent al lumii actuale sub forme mult diferite intre ele. Doctorul Zerlendi pomeneste, insa, de o eventuala "schimbare de axa a globului", care ar fi cauza imediata a dezastrului. Dupa cite inteleg, dupa el o asemenea schimbare de axa ar aduce cu sine o formidabila catastrofa seismica, in care anumite continente s-ar scufunda sau si-ar modifica profilul lor actual - si ar iesi, din ape, noi continente. Faptul ca mentioneaza de mai multe ori numele Atlantidei ma face sa cred ca el socotea existenta acestui continent o realitate, si disparitia lui o pune in legatura cu cine stie ce degenerare de ordin spiritual a locuitorilor sai. Ceea ce mi se paare vrednic de a fi subliniat in toate aceste prevestiri tragice, este faptul ca sunt facute cu citiva ani inainte de primul razboi mondial, cind lumea se legana inca in iluzia progresului infinit.

Apoi, deodata, in ziua de 11 mai 1910, revine asupra exercitiilor yogice prin care se poate dobindi invizibilitatea trupului. Este lesnie de inteles de ce nu transcriu aici marturisirile acestea inmarmuritoare. Un ciudat sentiment de panica ma stapinea cetind rindurile doctorului Zerlendi.

Imi cazusera pina atunci sub ochi destule documente, mai mult sau mai putin autentice, asupra miracolului acesta yogic, dar niciodata lucrurile nu fusesera spuse atit de limpede si cu atitea amanunte. Cind am inceput povestirea de fata sovaiaam inca, nestiind daca va trebui sau nu sa transcriu tocmai pagina aceasta inspaimintatoare. Ajungind aici, dupa atitea saptainini de nehotarire si turburare, mi-am dat seama ca un asemenea lucru nu poate fi marturisit. Ma mingiie gindul ca cei care inteleg ce inseamna "samyama asupra propriului sau trup" vor sti unde si caute lamuriri.

9

Se pare, totusi, ca experienta invizibilitatii nu a fost lipsita de primejdii. Efortul de a-si face corpul nevazut privirilor celorlalti, de a si-l retrage din lumina provoaca o asemenea zdruncinare in tot organismul, incit doctorul a ramas, dupa o astfel de experienta, mai multe ceasuri in nesimtire.

"Probabil ca nu voi recurge la acest mijloc pentru a ajunge in Shambala, noteaza el in iunie 1910. Timpul plecarii mele definitive se apropie, dar nu stiu inca daca voi avea destule puteri sa plec nevazut fiind celorlalti."

Iar mai departe, in aceeași luna: "Uneori parca ma tem si eu de forte pe care le-am concentrat in mine. Vointa mea nu sovaie, dar mi-e destul de greu sa controlez toate fortele acestea, care, pina acum, m-au ajutat sa patrund in lumile nevazute. Azi dimineata, aflindu-ma in contemplatie, inchis in camera mea, am simtit deodata atmosfera rarefiindu-se, iar trupul meu scazind uimitor in greutate. Fara sa vreau, ma inaltam, si desi incercam sa ma apuc de obiecte, curind am simtit cum ating tavanul cu crestetul. Inspaimintator in intimplarea aceasta este faptul ca levitatiunea s-a facut fara voia mea, numai datorita fortelor pe care le dez.lantuise contemplatia. Pierdusem aproape controlul, si o singura clipa de neatenție m-ar fi pravalit inert pe podea."

Am mai auzit de asemenea intimplari stranii, cind cel care incearca sa dobindeasca stapinirea asupra insusirilor oculte nu izbuteste, la un moment dat, sa-si pastreze luciditatea si vointa intreaga si risca atunci sa cada prada fortelor magice dezlantuite chiar de meditatie sa. Mi se spunea, in Hardwar, ca cele mai cumplite primejdii asteapta pe yogin nu la inceput, ci la sfirsitul desavirsirii sale, cind ajunge stapinul unor forte ucigatoare. De altfel, in lumea miturilor, aflam ca cei care au "cazut" cel mai jos erau tocmai cei care izbutisera sa se apropie mai mult de dumnezeire. Orgoliul luciferic este si el o forma a fortelor obscure pe care le dezlantuiesti prin propria-ti desavirsire si care la urma izbutesc sa te striveasca.

Mai tirziu, in 16 august: "Cumplita detasare de lumea intreaga. Un singur gind imi da totusi fiori: Shambala. Nu vreau sa fac nici un fel de pregatiri inainte de plecare. Testamentul meu e scris inca din anul cind s-a nascut Smaranda. Orice alta insemnare, facuta acum, in pragul plecarii mele, ar da de banuit."

Apoi, poate in aceeasi zi, ceva mai tirziu, citeva rinduri asternute in graba: "Ma gindesc ca totusi caietul acesta ar putea cadea in miinile unui om care l-ar distruge, nebanuindu-i continutul.

Eforturile mele de a marturisi unele lucruri exceptionale vor fi fost, in acest caz, zadarnice. Dar nu-mi pare rau" ... in continuare, un rind intreg, sters, pe care l-am putut totusi descifra in parte. "Daca cel care va ceti si va intelege ... va incerca sa foloseasca ... grave ... nu va fi crezut." Fara indoiala ca doctorul se gindise, in pragul plecarii, sa adreseze citeva sfaturi eventualului cetitor, amintindu-i in acelasi timp riscurile pe care acesta le va intimpina in cazul unei nesabuite destainuiri. Nu-mi dau seama ce l-a facut sa renunte la aceste sfaturi si sa-si stearga fraza inceputa. I-am respectat totusi vointa, nedevaluind experienta lui cea mai insemnata.

19 august: "M-am trezit din nou nevazut, si groaza mea a fost cu atit mai mare cu cit nu facusem nimic ca sa dobindesc starea aceasta. Am umblat ceasuri intregi prin curte, dindu-mi seama intimplator ca sunt invizibil. Servitorii treceau pe linga mine fara sa ma vada; la inceput am crezut ca nu m-au vazut din neatentie, dar privind in jurul meu nu mi-am zarit umbra. Am urmarit pe unul din argati, care se ducea spre grajduri. Parca ar fi simtit ceva necurat inapoia lui, caci se intorcea mereu, cu privirile turburate, si in cele din urma a grabit pasul, facindu-si cruce. Cu toate incercarile mele, mi-a fost peste putinta sa ma fac vizibil inainte de miezul noptii cind m-am trezit zdrobit pe pat. Cred ca oboseala far margini care a urmat se datoreste mai ales eforturilor mele de a redeveni vizibil. Caci invizibilitatea o dobindisem intmplator, fara sa vreau si chiar fara sa-mi dau seama" ...

Aceasta este ultima lunga insemnare din jurnalul doctorului. Ceea ce urmeaza nu este insa mai putin turburator. "12 septembrie. De alaltaieri noaptea, nu ma mai pot intoarce. Am luat caietul acesta, si creionul, si scriu pe scara care duce la pod. Il voi ascunde, apoi, printre caietele mele de studii. Ma cuprinde insa groaza la gindul ca as putea totusi rataci drumul spre Shambala" ...

Insemnarea aceasta e data de doua zile dupa disparitie. Daca cineva ar fi putut descifra atunci manuscrisul si ar fi cetit pagina proaspat scrisa, ar fi inteles ca doctorul se afla inca in casa, foarte aproape de ai sai ...

Atreia zi, hotarit sa inapoiez caietul si sa i-l cetesc in intregime d-nei Zerlendi, m-am dus in strada S.

M-a intimpinat bitrina jupineasa. Doamna era bolnava, mi-a spus, iar duduia plecase la Paris.

- Dar cum, asa, deodata ?! m-am mirat eeu.

- Asa se hotareste dumneaei, mi-a raspuns, aproape fara sa ma priveasca.

Se vedea ca n-are chef de destainuiri. I-am lasat cartea mea de vizita, spunindu-i ca voi trece peste citeva zile sa intreb de sanatatea doamnei. Dar n-am putut sa mai trec pe acolo decit o saptamina in urma. Poarta de la intrare era inchisa, si de-abia dupa ce am zgiltit-o de mai multe ori si am apasat zadarnic pe butonul ruginit al soneriei, mi-a iesit inainte jupineasa. A strabatut anevoie gradina, in care cele din urma flori se ofiliseră parca peste noapte, si s-a apropiat de poarta, bombanind.

- Cocolaia a plecat la tara, mi-a spus, si-a dat sa se intoarca. Dar s-a oprit iar si a adugat: Nu mi-a spus cind se intoarce ...

Am revenit de mai multe ori, in toamna si iarna aceea, in fata portii, intotdeauna incuiata, din strada S. In cel mai bun caz primeam acest raspuns:

- Nu e nimeni acasa ...

Dar uneori jupineasa nu iese nicu macar sa-mi raspunda. I-am trimis apoi mai multe scrisori d-nei Zerlendi, fara sa primesc insa vreodata vreun raspuns sau vreo confirmare ca mi-a deschis scrisorile. Mi-era peste putinta sa inteleg ce s-a initimplat. In nici un caz doamna Zerlendi nu avea de unde sa stie ca eu gasisem si luasem cu mine jurnalul sotului ei.

Stiam sigur ca nu ma vazuse nimeni cind il ascunsesem sub haina. Chiar daca as fi fost spionat prin gaura cheii, tot n-as fi putut fi surprins, caci furisasem caietul pitit linga biblioteca, inconjunat de celelalte caiete de exercitii ale doctorului.

Pe la sfirsitul lui februarie 1935, trecind prin fata casei de pe strada S. si zarind poarta deschisa, am intrat. Marturisesc ca am apasat cu multa emotie degetul pe soneria de la usa marchizei. Ma asteptam sa ma intimpine aceeași batrina morocanoasa, dar spare uimirea mea mi-a deschis o slujnica tinara. Am intrebat daca e cineva acasa. "Toata lumea este acasa", mi-a raspuns. I-am dat cartea mea de vizita si am intrat in salon. Dupa citeva minute, usa dinspre dormitor s-a deschis, si in fata mea a aparut Smaranda. Era aproape de necunoscut; parea mai tinara cu zece ani, fata ii era agreabil fardata, culoarea parului era alta. A privit inca o data, cu mirare, cartea mea de vizita inainte de a-mi intinde mina. Se prefacu de minune ca nu ma cunoaste. Si-a rostit numele ca in fata unui necunoscut.

- Carui motiv datorez aceasta vizita ?!! m-a intrebat ea. I-am spus ca am lucrat citva timp in biblioteca doctorului Zerlendi, ca doamna ma cunoaste destul de bine - chiar dinsa ma invitase sa cercetez arhiva sotului ei - si am adaugat: o cunosc si pe ea, pe Smaranda.

- Cred ca e la mijloc o confuzie, mi-a raspuns ea zimbind. Sunt sigura ca nu mi-ati fost niciodata prezentat. Cunosc de altfel foarte putina lume in Bucuresti si v-as fi retinut faira indoiala numele sau infatisarea.

- Cu toate acestea, d-na Zerlendi ma cunoaste foarte bine. Saptamini de-a rindul am lucrat aici, in biblioteca, staruind eu intinzind bratul spre usa masiva de stejar.

Smaranda mi-a urmarit gestul, apoi m-a privit uimita, nevenindu-i parca sa-si creada ochilor.

- Ceea ce imi spuneti e destul de straniu, adauga ea, pentru ca intr-adevar aici s-a aflat cindva biblioteca tatalui meu. Dar asta, cu multi ani inainte, cu foarte multi ani inainte. Sub ocupatie, biblioteca aceea, care era exceptional de bogata, a fost risipita ...

Am inceput sa rid, nestiind ce sa raspund.

- Imi vine foarte greu sa cred cele ce--mi spuneti, raspunsei eu dupa o lunga pauza, in care timp am privit-o in ochi, hotarit s-o fac sa inteleaga ca i-am demascat jocul. N-au trecut decit vreo doua luni de cind am lucrat in biblioteca aceasta. O cunosc raft cu raft si va pot descrie pe dinafara tot ce se afla in ea.

As fi vrut sa continui, dar Smaranda s-a repezit la usa dormitorului si a strigat:

- Mama, vino te rog, citeva clipe !

D-na Zerlendi a aparut, tinind de mina un baietas. M-am inclinat profund, dar am inteles din ochii ei ca nu vrea sa ma recunoasca.

- Domnul pretinde ca a lucrat acum vreo doua luni in "biblioteca", vorbi ea aratind spre usa masiva de stejar.

D-na Zerlendi m-a privit cu o jignita mirare, apoi a mingiit capul copilului si i-a sosit:

- Hans, du-te si te joaca ...

- Nu mi-ati scris chiar d-voastra si viiu, si nu m-ati condus chiar d-voastra in biblioteca ? incepui eu exasperat. M-ati rugat chiar sa continui biografia doctorului Honigberger, pe care o incepuse sotul d-voastra, adaugai eu.

D-na Zerlendi isi purta privirile, uluita, de la mine la Smaranda. Recunosc, se prefacea de minune, si simtii cum mi se urca singele in obraji.

- Primul meu sot, doctorul Zerlendi, s--a ocupat intr-adevar cu viata unui medic sas, dar va marturisesc, domnul meu ca nu-mi mai amintesc bine numele. Au trecut 25 de ani de la moartea primului meu sot, iar biblioteca nu mai exista de la razboi ...

Iar pentru ca eu ramasesem incremenit, cu ochii asupra usii pe care de atitea ori o deschiseseam, si numai cu doua luni inainte, d-na Zerlendi adauga:

- Smaranda, arata domnului odaia...

>

Am urmat-o in nestire, si am ramas ametit pe prag, privind noua infatisare a bibliotecii. Numai candelabrul si perdelele ramasesera la locul lor. Biroul, rafturile cu carti, covorul cel mare, totul disparuse. Odaia aceea imensa era acum un fel de living-room, in care se aflau doua masute de ceai, mai multe canapele, o masa de bridge, citeva blanuri in fata caminului. Pe locul unde fusesera bibliotecile, un tapet destul de uzat, acoperit in parte cu tablouri si arme vechi. Galerii de lemn, care inconjurau trei pereti, disparusera. Am inchis usa buimac.

- Aveti dreptate, am spus, biblioteca aa fost imprastiata. Daca as sti macar cine a cumparat-o, adaugai eu. As fi vrut sa ma ocup mai indeaproape de Honigberger ...

- Dar, domnul meu, vorbi d-na Zerlendi,, biblioteca a fost imprastiata. acum aproape 20 de ani ...

- Lucrul cel mai semnificativ ramine tot faptul ca nu m-a recunoasteti, zimbii eu.

Mi s-a parut ca mina d-nei Zerlendi tremura usor, dar nu pot spune ca intr-adevar asa a fost.

- Mirarea noastra este inca si mai maree, domnule, incepu Smaranda. Este cel putin ciudat ca cineva sa recunoasca odaia in care a fost o biblioteca acum 20 de ani, odaie in care, dupa stiinta mea, n-au prea intrat oameni straini in ultima vreme ...

Ma pregateam de plecare. Imi dadeam seama ca, din motive necunoscute mie, nici una din ele nu voia sa ma recunoasca. Sa fi actionat astfel in urma unei influente nevazute, venite de dincolo ?

- Ma intreb daca macar batrina jupineassa schioapa, cu care am vorbit de mai multe ori acum citeva saptamini, are sa ma recunoasca, adaugai eu.

D-na Zerlendi se intoarse brusc spre Smaranda.

- Vorbeste de Arnica, sopti ea, inspaimmintata !

- Dar a murit de 15 ani Arnica, exclamaa Smaranda. Cum ar fi putut s-o intilneasca acum citeva saptamini ...

Simteam cum mi se risipeste mintea si privirile mi se turbura. Citeva minute daca as mai fi intirziat, m-as fi pravalit acolo, la picioarele lor, in nesimtire. Am inginat citeva cuvinte de scuze si am plecat aproape fara si mai cutez si-mi ridic ochii. Numai dupa ce am ratacit multa vreme pe strazi si mi-am venit in fire, mi s-a parut ca inteleg tilcul acestei uluitoare intimplari. Dar n-am indraznit sa-l marturisesc nimanui, si nici in aceasta povestire nu il voi destainui. Viata mea si asa a fost indestul de incercata, in urma tainelor pe care d-na Zerlendi m-a indemnata sa le cercetez, fara sa aiba dezlegarea doctorului ...

Citeva luni in urma celor istorisite mai sus, am trecut din nou pe strada S. Casele de la numarul 17 se darimau. Grilajul fusese in parte smuls, bazinul incarcat cu fiare vechi si lespezi.

Am ramas mai multa vreme la pinda, doar de-oi zari pe una din cele doua femei si voi putea afla ceva in legatura cu neinteleasa lor purtare. Dar nu erau decit lucratorii si un antreprenor, care ii zorea. Tirziu, m-am indreptat spre capatul strazii aproape indureat de taina aceasta, pe care nu o puteam in nici-un chip patrunde pina la capat. Mi s-a parut ca zaresc in fata mea pe baietasul cu care intrase dna Zerlendi in salon. Am strigat spre el.

- Hans, i-am spus, bine ca te intilnesc, Hans ! Copilul m-a privit cu o prefacuta, desivirsita mirare.

- Nu ma cheama Hans, mi-a raspuns el deestul de cuviincios. Ma cheama Stefan...

Si a pornit mai departe, fara a-si intoarce privirile, agale, ca un copil plictisit ca nu-si intilneste nici un tovaras de joc.